EESTI KIRJANDUS

1934 № 2

SISU:

O. URGART: Jakob Liiv. (Pildiga.)
AUG. KIISS: Miina Hermann 70-aastane. (Pildiga.)
D. PALGI: Eesti romaan 1933.
J. MÄGISTE: Vastandtähenduseliste sõnade häälikulisest sõltlikkusest.
A. REISMAN: Ungari keelde tõlgitud eesti ilukirjanduse loend.
V. MIHKLA: Jakob Liiv — Päikese veerul.
O. URGART: Johannes Schütz — Kaks leeri.
H. PAUKSON: Heiti Talvik — Palavik.
J. TORK: Didaktika põhijooned.
M. KAMPMANN: Vastumärkusi Juhan Tork'i avaldistele.
A. ASPEL: Romantika ja realism 19. sajandi Euroopa kirjanduses.
Eesti raamatute üldnimestik 1929. a. alates, 49. poogen.

Inv. N 1407
V

EESTI KIRJANDUSE SELTSI
VÄLJAANNE

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

1934 ASUTATUD 1906. XXVIII

Ilmub iga kuu lõpul, piltidega.

Tegev ja vastutav toimetaja J. V. VESKI.
Abitoimetaja D. PALGI (arvustised).

Toimetus: P. ARISTE (folkloor), H. KRUUS (ajalugu), A. SAARESTE (keel), FR. TUGLAS (kirjandus).

Käsikirjade tagasisaatmiseks lisatagu postmargid ligi. Avaldatud käsikirjad hoitakse alal ainult selleks hasel soovil. Toimetus jätab enesele õiguse avaldada käsikirju lühendatud kujul.

Toimetus ja talitus: Eesti Kirjanduse Seltsi büroos, Suurturg 12, Tartus, telefon 6-01, avatud argipäevil kella 9—15.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2 kr. 50 s., veerandaastas 1 kr. 25 s., üksiknumber 50 senti.

Tellimisi võtavad vastu talitus, kõik postiasutised, raamatukauplused ja Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed.

Postil kaotsiläinud numbrid saadetakse hinnata uuesti ainult siis, kui sellest on teatatud talitusele hiljemalt kuu aega pärast numbri korrapärast ilmumis-aega.

Üksiknumbrid on müügil järgmistes raamatukauplustes:

Tartus: Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Suurturg 12, tel. 6-01.
Akadeemiline Kooperatiiv, Ülikooli 15, tel. 63.
„Noor-Eesti" k/ü., Rüütli 4, tel. 2-66.
K/ü. „Postimees", Suurturg 16, tel. 2-50.
A. Tasso, Promenaadi 16, tel. 5-70.
J. Krüger, Rüütli 11, tel. 7-60.
„Pressa", ajakirjanduse keskladu, Rüütli 11, tel. 9-58.
Tallinnas: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus, Pikk 2, tel. (20)4-94.
„ „ „ „ Suur Karja 23, t. (2)15-13.
K/ü. „Rahvaülikool", Jaani 6, tel. (20)6-66.
„ „ Harju 48, tel. (2)24-49.
A. Keisermann, Kinga 5, tel. (2)14-51.
Rakveres: Joh. Triefeldt, Pikk 17.
Narvas: „Pressa", ajakirjanduse keskladu, Hermanni 11.

Kuulutised teksti järel: lehekülg 30 kr., pool lehekülge 15 kr., veerand lehekülge 8 kr.

Varemad aastakäigud. Aastakäigud I—XII (1906—1917) on müügilt otsas. Saada on aastakäike XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga à 3 kr. 60 s., XIX—XXIII (1925—1929) hinnaga à 5 kr. ja XXIV—XXVII (1930—1933) hinnaga 6 kr., nahkköites 2 kr. kallim.

Mõningaid üksiknumbreid on saada alates 1907. aastast hinnaga 50 senti number.

Tellige raamatuid Eesti Kirjanduse Seltsilt! Saatke oma aadress nimestikkude ja tutvustajate saamiseks. Raamatukogude varustamine kõigi raamatutega. Raamatute köitmine. Nõudke tingimusi!

Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Suurturg 12 Tartus, tel. 6-01.

Pascal Lin.

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

TARTUS **VEEBRUAR 1934** **NR. 2**

Inv. N 1407
V

Jakob Liiv.

Tema 75. sünnipäeva puhul.

Kellele on saanud osaks õnn vaadata vastu neljanda veerandsajandi kättejõudmisele oma elus, nagu nüüd Jakob Liivile, sellele on muidugi liigne minna kõnelema väärtuste iganemisest ajas. Nii kõrge ea kogemused pakuvad selletagi küllalt tõendisi pooldamiste ja hukkamõistude muutuvusest. „Uued ajad uued laulud loovad, uued helid luulevalda toovad," ütleb Liiv ise lihtsalt ja vanamoelisolt äsjailmunud, veel vanaduspäevil loodud värsside kogus „P ä i k e s e v e e r u l". Meie liigagi kiirelt üksteisele järgnevaid maitsemurranguid on Liiv võinud jälgida rohkem kui viiskümmend aastat kestnud kirjandusliku tegevuse jooksul väga lähedalt ning näinud sellest paljugi varisevat põrmuks, mida on peetud suureks ning ülevaks. Kui ta kõige selle järele ometi elutargalt võib kinnitada: „Mis söeks ja tuhaks põlenud on ahjus, ei ole tarvis kahetseda" — siis avaldub selles kõrgesti hinnatav tagasihoidlikkus, tasakaalutunne ja optimism.

Ainult tänapäeva nõudeid tunnustaval luulesõbral on kaheldamatult väga raske leida kontakti 80-ndate ja 90-ndate aastate vaimus kirjutatud Liivi luulega. Kui Anton Jürgenstein juba läinud sajandi veerul üht Liivi teost arvustades tõotas täiuslikke nautimisväljavaateid ainult neile, „kes veel uue aja moesihilisest kirjandusest oma maitset ei ole lasknud rikkuda", mis kõnelda siis nüüdisaegsest kirjanduseharrastajast, kelle „maitserike" sajandite vahetusest peale on suurenenud veelgi mitme astme võrra! Ainult mõned üksikud erandid eeskätt Liivi looduseluulest, nagu näit. „Põllu ääres", omavad veel tänapäevsegi lugeja suhtes külgetõmbejõudu.

Valjult valiva moodsa lugeja laualt tagandatud Liivi luulel on siiski ka tänapäev oma eluline ülesanne — vähemalt noorsoo luulemeele arendamises primitiivsema maitsmiselt komplitseerituma mõistmisele. Küpseva noorsoo lugemisvaraks saanud Liivi lüürika tähendab aga meie kirjanduse arengus tervet rida edasiviivaid tõukeid, milleta kujuteldamatu oleks meie luule tänane tase. Kõike kaasaja mõõtudega mõõtev lugeja tavalisesti ei mõtle ega hooligi sellest, kuid kirjandusajalooline pilk näeb ja on kohustatudki nä-

gema edasi elavat pealekasvavas varjatuna ka seda, mis igapäevse vaate ees on kadunud olematusse.

Meie vanem ilukirjandus on viimase aastakümne kestel toimunud lähemate eritluste kaudu sattunud mitmeti endisest erinevasse valgustusse. Paljud autorid ja üksikud teosed, mida rida aastakümneid pimesi taevani ülistatud, on jõudnud kaotada tänapäevaks suure osa oma kunagisest võlust või lükatud koguni päriselt varju. Kuid seejuures on väga huvitav, et ümberhinnangute laine senini pole kandunud kaugemale vanemaist romantikuist.

See ei näi tingitud olevat ainult paljast juhusest ega suuremast ajalähedusest, et meie kirjandusajalugu on jätnud järelromantikud kindlamaina nende vähenõudlikele positsioonele kui Kreutzwaldi, Koidula ja teised. Ja tõepoolest, see generatsioon, milline elas peamiselt eelmise põlve poolt kogutud kapitalist, tegelikult oskas ometi eelkäijaist paremini vahet teha oma ja võõra vahel. 80-ndail aastail tegevusse astunud sugupõlvel puudus küll see algatusvaim ja julgus, mis iseloomustab 60-ndate ja 70-ndate aastate tegelaste teotsemisi; ta õppis suure hoolega isadelt, kuid lõi oma teosed lõpuks siiski iseseisvamalt, kui isad olid seda teinud. Eesti a l g u p ä r a n e luuletis või jutustis, olgugi see esialgu üsna hall ja vaevane, on saanud üksikust erandist üldnähtuseks alles 80-ndaist aastaist alates.

Tagasihoidlikule, kuid senini kõigutatamatule positsioonile jõudis Jakob Liiv juba oma kirjandusliku tegevuse alguses. Näib nii, nagu oleks ta oma esimestest katsetest peale asunud omaette teostama luuleprogrammi, mille ta hiljemini on värsistatuna asetanud teistegi tolle aja laulikute ülesandeks:

Andke tunda igas salmis
Keele rikkust riimides.
Näidake, et igas valmis
Keel on kindlas seaduses.

Sest juba ta esikteose („Viru-Kannel“ I, 1886) puhul leiti põhjusi tõsta Liivi vormilist külge varemaist saavutisist üleküündivaks. Ajal, mil „mitmed „noored laulikud“ oma sünnitustega ainult kärisevaid ja pragisevaid heali meie luulekojas kuuldavaks saata suutsivad“, oli Liivi valitud vorm mõnusaks kontrastiks kõigile arvustajaile. Ja aja kuludes kuni Liivi viimaste teosteni aina tihenesid tema luuletiste kauni kuju, ilusa keele, sundimatu ja ladusa väljendusviisi imetlejate read. Neile hinnanguile, nii varasemaile kui ka hilisemaile, võib üldiselt meeleldi alla kirjutada ka tänapäeva üsna nõudlik hindaja.

See on aga siiski väga kitsas ala, millele ulatuvad Liivi vastuvaieldamatud voorused. Ei haara ju need terves ulatuses sedagi, mida me mõistame tänapäev kirjandusliku teose vormi all selle sõna laiemas tähenduses. Jah, näeme eelkäijaid varjujätvat värsitehnika valitsemist (sonetid!), kohtame vägivaldsusist hoiduvat,

meeldivalt sujuvat keelerakendust — kuid see ongi ka peaaegu kõik. Kui palju ökonoomilisem, reljeefsem ja omapärasem on siiski kas või Kreutzwald igas värsireas. kirendavaile konarusile vaatamata. Kuid luulevooruste poolest vaesel ajal on Liivi väga kitsaiski piires liikuv meisterlikkus selleks küllalt oluline, et luuletajat asetada valitute hulka sajandi lõpu kirjanikkudest.

Kui Liivi luule vormilisi omadusi hädakorral kokku võib võtta paaris lauses, siis ta toodangu sisulise karakteri selgitamine niisama napis ruumis on juba hoopis võimatu. Ei ole mitmekordselt suuremal lehekülgedegi arvul veel suudetud ilmekalt valgustada luuletaja sisulist olemust. See polegi kerge ülesanne, kui luuletajal otse põhimõtteks on olnud oma isiklikumaid, salatumaid ja sügavamaid tundeid varjata, kui ta oma luules on püüdnud peegeldada ajajärgu iseloomu ja ideaale, sageli ka seda, mis isiklikult võõras. Kes aga kohusetruult aina peegeldab oma aja meeleolusid ja püüdeid, see ei pääse vastuoludestki, mis üha raskemaks teevad ehtsa, ainuüksi autorile omase leidmise. Jakob Liivi kui isikulise terviku piirjoonte lähemaks tähistamiseks ei paku ta looming kaugeltki mitte küllaldast ja igal juhul usaldatavat materjali. Reljeefne pilt luuletaja isiksusest võib tekkida alles edaspidi lähemate elulooliste andmete ja toodangu vastastikusest valgustusest. Jämedajooneliselgi kokkuvõtte tegijale ei või siiski varjatuks jääda mõned tähtsamad nõuded, mis Jakob Liiv asetab iseendale ja üldse isikule.

Meid üllatavad enne kõike need suured murrangud, mis on tabanud käsitust isiku osast maailmapildis Jakob Liivi tegevuse kõrgaegadelt tänaseni. Moodsale kirjandusele teatavasti pole omane hinnata isikut eeskätt omaette väärtusena väljaspool ühiskondlikke ülesandeid. Mis kasu on kingsepast õilsa sisemise minaga, kui ta ära narrib saapad? Nii on küsitud viimasel ajal ühel või teisel kujul korduvalt. Kas see, kes on üldsusele kasuks tuleva suure ülesande teenistuses, saab ja tohibki tähelepanu pöörata oma mina õilistamisele? küsib Mooses Raudsepa näidendis „Siinai tähistel". Ja kas me ei näe tänapäeva tegelikkuseski (kui mitte just meil, siis mujal) hinnatavat isikut ta ühiskondliku rakendatavuse seisukohalt ja jäetavat ta sisemise mina eraasjaks.

Millises põhjalikus vastuolus on see käsitus juba sajandi kahe esimese aastakümne arusaamisega isikust! Nüüd isiku täielik tasalülitamine ühiskonda, siis aga isikukultuur oma iseseisvate seadustega ainumaksva väärtusena. Isiku omapära asetamine kõrgeimaks vooruseks ja selle kõrvalekaldumatu arendamisnõue oma teid mööda ka sel juhul, kui peaks tekkima kokkupõrkeid eetiliste või sotsiaalsete seadustega — see oli selle ajastu isikukultuuri tüüpiliseks äärmuseks.

Ka Jakob Liiv on omistanud isikule väga palju tähelepanu, kuid ometi sünnib ta hoolitsemine isiku eest hoopis teises mõttes kui käesoleva sajandi esimestel aastakümnetel. Eetilistele seadus-

tele, mis tol ajal näisid kandvat igaviku pitserit, alistab Liiv oma unistuse isikust, oma kujutlused inimese ideaalkujust. Kui palju leidub tal ühelt poolt põliste vooruste — mehisuse, julguse, truuduse, visaduse, elurõõmu jne. ülistusi, teiselt poolt jälle standardpahede — uhkuse, orjameelsuse, kadeduse, silmakirjateenistuse jne. hurjutusi! Kui palju üleskutseid rutata paleuste poole, minna vastu koidule, tõusta mägedele! Vooruste harimises ja pahede allasurumises läheneb isik ideaalile, saab vabaks vaim ja „vaba vaim võib rahvast juhatada, v a i m u j õ u l v õ i b i h u v a b a k s s a a d a". Nii jõuab Liiv veendumusele, mis peab liigseks isiku koormamise ühiskondlikkude ülesannetega tänapäevses mõttes: isiku eetiline õilistumine toob selle järgi ju iseendast kaasa ühiskondliku ülekohtu kõrvaldamise.

Ei saa muidugi hoopis ignoreerida ka neid väliseid takistusi, mis keelasid ajajärgu ideaali ühiskondlikult ilmestamast. Ses suhtes ei seadnud välja tähelepanelikke vahte mitte ainult riigivõim, vaid ka omad inimesed olid nii mõnigi kord virgad otsima ja leidma hädaohtlikku, nagu ilmekalt tõendab juhtum Liivi „Palvetajatega". See luuletis, mis ilmus „Postimehes" 1894 ja milles puhteetilise vaatenurga all kõrvutatakse rikka mehe poseerivat jumalakartlikkust vaese patuse südamest tuleva palvetamisega, põhjustas pika poleemika, milles Liivi ägedasti süüdistati jõukamate inimeste ja seisuste trotsimises.

Aga ka hiljemini, kui ühiskondlikkude mõtete vaba väljendamise eest olid juba kadunud kõik takistused, ei osuta Liiv vähematki kalduvust oma isikuideaali ümberkujundamiseks. Revolutsiooniski näeb Liiv endise pilguga vaadeldes eeskätt eetilist akti, mis nõrgad, kuid õilsad rahvad vabastab suure ja ülbe rahva vägivalla alt. Ning vabadussõjas kaldub ta samuti nägema vooruse ja kurjuse heitlust. Ühtlasi tähendab vabadussõja õnnelik lõpp talle seepärast õieti suurt võitu: see on vooruse maksvuselepääs kujul, mida harvadele saab õnneks üle elada. See on Liivi suhtes määratu suur ja kaunis elamus, kui ta näeb, kuidas „sini-must-valge järele astuvad kõik uhkel, kindlal sammul". Mitte mingit kahtepidi mõtlemist, nagu nii tihti muidu, vaid tõeliselt ehtsat eetilist paatost tajume kõige selle järel ka siis veel, kui Liiv pisut kulunultki hüüab: „Vaba olgu, vabaks jäägu Eesti!"

Isikukultuuri langusest ja uuest vajadusest seda tõsta oleme kuulnud kõneldavat viimaste aastate jooksul korduvalt, mujal vahest küll rohkem kui meil. Kes julgekski kinnitada, et isiku osa maailmapildis endisega võrreldes oleks langenud lõplikult. Kas pole selleski suhtes meie mõistmiste areng antiteetiline ja kas pole võimalik, et kunagi taas tärkab isikukultuur ses eetilises valgustuses, nagu seda harrastanud Jakob Liiv. Siis võib ühtlasi luuletaja loomingki uuesti elavaks saada ja uusi äratusi jagada.

Oskar Urgart.

Miina Hermann 70-aastane.

Orelikunstnik, koorijuht, helilooja, muusika- ja laulmisõpetaja, muusikaliste ettevõtete energiline organiseerija, kultuuriliste ja heategevate seltside aktiivne liige, lootust-äratavate noorte jõudude heasooviline toetaja — sellisena tunneme Miina Hermanni, kes käesoleva aasta 9. veebruaril pühitses oma 70 a. sünnipäeva. Lugupeetud juubilar on meie kultuuriellu tõmmanud silmapaistvaid jooni ja jätnud püsivaid jälgi, mille tõttu meil küllalt põhjust on sel puhul tema eluteele ja -tööle pilku heita.

Miina Hermann.

Miina Hermann sündis 9. veebruaril 1864 Raadi vallas Tartumaal, Kõrveküla õpetaja tütrena. Siin tutvus ta juba varakult oma isa juhatusel teotseva laulukoori kaudu meie lauluvaraga, tegi kodusel orelikesel esimesi harjutusi ja kogus muusikalisi muljeid läheduses asuva risti-isa D. O. Wirkhaus'i pasunakoori ettekandeist. Õppides hiljemini Tartus saksa era-keskkoolis õppis M. H. ühtlasi K. A. Hermann'i juures paar aastat klaverimängu ja muusikateooriat. Muusikahimuline ning andekas tütarlaps arenes jõudsasti, nii et K. A. Hermannil põhjust oli tema vanemaid virgutada, et nad oma tütrele võimaldaksid õppimise jätkamise Peterburi konservatooriumis. See soov teostuski 1883. a. 1890. a. lõpetas M. H.

konservatooriumi klaveri-, oreli- ja komponeerimisklassi. Talve 1891/92 veetis ta Saksamaal, elas siis 10 aastat Tartus, 12 aastat Kroonlinnas ja töötab 1915. aastast tänini jälle Tartus, andudes mitmekülgsele muusikalisele tegevusele ja seltskondlikule tööle. Selle töö suurust ja väärtust igakülgselt kaaluda ja hinnata ei ole siinkohal võimalik, seepärast piirdume vaid mõne tähtsama joonega.

Orelikontserdid, mida andis M. H. pärast konservatooriumi lõpetamist rohkel arvul meie kodumaa linna- ja maakirikuis, äratasid suurt tähelepanu ning elevust juba sellega, et esines kunstnik, kes oli eestlane ja pealegi veel naissoost. Kes oli seda enne näinud või kuulnud! Mindi vaatama ja kuulama, sagedasti suure kahtlusega ja uudishimuga, kuid tuldi koju kunstilise rahuldustundega, kõrgendatud rahvusliku iseteadvusega, purunevate eelarvamustega eestlase saamatuse kohta. Miina Hermanni kontserdid kandsid muusikalist virgutust mitmele poole üle kodumaa ja nii mõneski noores hinges tärkas püüe järeletegemiseks. Üheks selliseks nooreks osutus näiteks Artur Kapp, kes Miina Hermanni kontserdil Suure-Jaani kirikus poisikesena orelit tallas ja siit muusikas edasiõppimiseks otsustava tõuke sai.

M. Hermann on meie populaarsemaid heliloojaid. Komponeerima hakkas ta juba enne konservatooriumi astumist K. A. Hermanni juhatusel. Konservatooriumis õppimise ajal loodud lauludest on mitmed ilmunud „Laulu ja mängu lehe“ esimestes aastakäikudes. Tema esimene üldiselt tuntud laul on „Isamaa, õitse sa!“. Sellele järgnevast M. H. toodangust said omal ajal eriti suure menu osaliseks eesti rahvaviiside põhjal komponeeritud laulud, mis ilmusid trükist a. 1898 „M. Hermanni laulukoori kontserdilaulude“ II andes. Halvaks peetud ja unustatud rahvaviisid astusid siin uuesti rahva ette meisterlikult valmistatud pidurõivas, täis noorusetuld. Selles kogus leidub laule nagu: „Ei saa mitte vaiki olla“, „Kui ma olin väiksekene“, „Kus on, kus on kurva kodu“, „Ehi, veli, opi, veli“, „Oh seda elu ja õnne“, „Tuljak“, „Tule koju, armuke“ j. t. Need laulud tõid värske ja elustava puhangu meie laulukooride sumbunud ellu ja moodustasid nende repertuaaris parima osa paljude aastate vältel. M. H. läbi ja tema poolt antud kujul on mitmed neist lauludest saanud uuesti meie rahvalauludeks. Samasuguse sooja vastuvõtu osaliseks on saanud peaaegu kõik M. H. komponeeritud laulud, mille arv ei ole väike. Need laulud on võitnud rahva südame oma lihtsusega, otsekohesusega, õrnusega ja ka — mehisusega. Tuletagem meelde vaid mõnda neist, nagu „Veel kaitse, kange Kalev, oma lapsi“, „Küll oli ilus mu õieke“, „Meeste laul“, „Noor olla on kevadet rinna sees kanda“ jne.

Laulupidude kavades on M. H. laulud püsinud meil pidevalt ja on moodustanud sagedasti pidulikkude ettekannete haripunkti.

M. H. on komponeerinud ka suuremaid helitöid, nimelt kan-

taadi „Kalev ja Linda“ (a. 1894) ja muusika Pitka-Ansomardi näidendile „Murueide tütar“ (a. 1903).

Ilmlikkude laulude kõrval on M. H. loonud ka mitu ilusat vaimulikku laulu, mis moodustavad silmapaistva osa meie äärmiselt vähesearvulises algupäraste vaimulikkude koorilaulude hulgas.

M. H. poolt on trükis ilmunud mitu laulude kogu, nagu: „Segakoori laulud“, „M. Hermanni laulukoori kontserdilaulud“ I, II ja III, „Pühade laulud“ I, II ja III, „Marsilaulud“, „Laulud nais- ja lastekoorile“ I ja II, „Laulmise õpetus koolidele“, „Uus kevad“ I ja II, „Isamaa laulud“ j. t., kus peale M. H. enese laulude leidub ka teiste (kodu- ja välismaade) heliloojate töid.

K o o r i j u h i n a algas M. H. oma tegevust Peterburis Eesti Heategevas Seltsis (a. 1892). Paar aastat hiljemini Tartusse elama asunud, asutas ta siin oma segakoori, mis omas häid jõude, avaldas elavat tegevust ja tõusis kõrgele tasemele. Selle kooriga esines M. H. mitmel pool kodumaal, peale selle ka Peterburis (a. 1896) ja Riias (a. 1897). Kandvama osa nende kontsertide kavas moodustasid M. H. poolt seadeldud eesti rahvalaulud. Koor esines rahvarõivais. Osavõtt oli elav, edu suur, arvustused ülihead — nii Peterburis kui Riias. Tuntud tolleaegne muusikaarvustaja Hans Schmidt rõhutas „Rigasche Zeitung'is“ koorijuhi suuri võimeid, kes ei tarvitsevat karta võrdlust ühegi meeskollegiga. Koori kohta mainitakse arvustuses, et selle „koosseis laulab puhtalt ja väljendusrikkalt, kõneleb selget ja õilsat keelt ja mõistab suure peenusega rütmiseerida ja nüansseerida“. — Nende kontsertidega võitis M. H. eesti laulule ja eesti koorile meie naaber-rahvaste juures väärika tunnustuse. M. H. on juhatanud maakonna laulupidusid Haapsalus ja Võrus (a. 1896) ja omi laule mitmel üldlaulupeol.

Koorijuhina teotses ta ka Kroonlinna Eesti Seltsis, eesti naisorganisatsioonides ja eesti koguduses. Kroonlinnast uuesti Tartusse elama asunud, juhatas ta jälle palju aastaid endanimelise lauluseltsi segakoori, mis kuulus Tartu parimate kooride hulka.

Hoolimata oma kõrgest vanadusest on M. H. koorijuhina tänini tegev olnud.

M u u s i k a- j a l a u l m i s õ p e t a j a n a on M. H. õpetust jaganud arvurikkale lastehulgale, andes eratunde ja töötades koolis (pikemat aega Tartu Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlastegümnaasiumis).

Ühtlasi on M. H. tuntud energilise o r g a n i s e e r i j a n a ja lahke aitajana seal, kus abi vaja. Tartu Helikunsti Selts, kelle esinaiseks on M. H. olnud seltsi asutamisest saadik, ja Tartu Kõrgem Muusikakool teavad sellest eriti palju kõnelda. M. H. suurest seltskondlikust tööst annab tunnistuse juba see, et loendamatud organisatsioonid on valinud ta oma auliikmeks, nagu: Tallinna konservatoorium, Helsingi „Kansallis-Kuoro“, Tallinna Meeste-

laulu Selts, Tartu Meeslaulu Selts, „Estonia“ Muusikaosakond, Eesti Naisüliõpilaste Selts, Tartu Naisselts, Tartu Naisühing, Tallinna Naisklubi, Tartu Helikunsti Selts j. t.

M. H. on oma rahva keskel liikunud, töötanud ja võidelnud aastakümneid, esinedes ikka innuka, tõsise ja veendunud kultuurtegelasena, auväärse rahvatütrena. Külvates iluteri on ta rahva hinges õhutanud loodusearmastust, elurõõmu, julgust, isamaaarmastust, vabadusetungi, võitlusetahet. Tema soojast südamest tulnud viisid on teed leidnud rahva südamesse ja on sinna kaasa kandnud palju positiivseid väärtusi, mida meie kõik vajame — eriti käesoleval dissonantside ajajärgul.

Nüüd on Miina Hermanni juustes küll juba talvist härmatist, kuid südames ja silmis põleb tal veel ikka noorusetuli. Meie ühine soov on, et aulik juubilar võiks veel kaua „kevadet rinna sees kanda“, et ta võiks tunda tänuliku kodumaa soojust enda ümber ja näha uute kevadete saabumist veel palju aastaid.

Aug. Kiiss.

Eesti romaan 1933.

Kirjandusajaloolises perspektiivis peame arvestama teose kõiki voorusi, tühikohti ja puudusi, tema võite ja kõrvalejäämist elus, kuid kätte võttes vastilmunud romaani või mõne teise uudise, otsime talt vastust eeskätt küsimusele: m i d a t a a n n a b m e i l e? Puudujäägid ja ka tulevikuvõimalused pole nüüd olulised. Eriti on seda teed õigustatud astuma kokkuvõtlik ülevaade, kuna seevastu arvustus peaks käsitlema küll võimalikult teose kõiki külgi.

Nii siis: mida võib anda tänapäevalugejale 1933. aasta eesti romaan?

Mis südamest tuleb, läheb südamesse, öeldakse. See on natuke lai ja igale poole passiv. Võiksime öelda: mis on kirjutatud kirega, t õ m b a b kaasa, või mis on viidud sisemiselt ja ka väliselt ehituselt tasakaalulise täiuseni, see v õ i b tõmmata kaasa juba oma täiuslikkuse ja terviklikkusega.

Romaanide puhul pole paratamatult esikohal täiuslikkus ja terviklikkus, mis on väga tähtis luules ja novellis, vaid esikohale tungib: millise kirega kuulutatakse tõtt, milline on autori tõde. See annab romaanile soojuse ja osatähtsuse elus. Romaani autoril peab midagi kaalukat ja sisukat või jälle põnevat ütelda olema, et ta suudaks võita enesele eluõiguse ja tungida lugejaisse-rahvasse. Siis andestatakse ka päriselt suurigi vormilisi puudusi.

Tugevamast tõekuulutamis-kirest on kantud A. H. T a m m s a a r e „T õ d e j a õ i g u s“ V. Meil on küll raske sõnadesse sulgeda, mis on „Tõe ja õiguse“ tõde, kuid meid kisub kaasa selle

teose anduv tõe jälgimine ja keskus, milles otsitaksetõtt. Et viimane on teravate ja omapäraste piirjoontega, siis „Tões ja õiguses" kõige võitvam õieti ongi elukujutus: see tungib üksikasjade omapärasusteni ka seal, kus tavaliselt veel midagi individuaalselt tähenduslikku ei nähta. See teos kujutab elu kui väga mitmepalgelist tõsiasja ja jälgib seal meelivaevavaid tõdesid.

Mõnigi kord on analüüsitud „Tõe ja õiguse" ideid ning on seatud nad teatavasse ideoloogilisse ahelikku. Kui nüüd keegi on soovinud leida romaani peaideed, nagu seda ikka on tehtud kooli õpperaamatuis ja eeskujulikes analüüsides, siis see lõpetab pooliti pettunult: „põhi-idee" ei taha lasta end kuidagi konkreetsemalt ja tühjendavamalt sõnadesse mahutada.

Põhjus on lihtne. A. H. Tammsaarel on elust rikkalikke tähelepanekuid ja isikuid, kes tihtipeale kasvavad mõjukateks tüüpideks. „Tõde ja õigus" kujutab eeskätt elunähtusi ja inimest. Kuid igal sammul segab end autor vahele ideid jälgides. Nii siis lugeja on kogu aeg kahe tule vahel: ühelt poolt elu ja inimene kui ainestik, teiselt poolt jälle autori probleemide asetus ja arendus. Et seejuures autor ei leia kuski mingit lõplikku lahendust, mida ta ise pooldaks kirgliku veendumusega, et autor ideid ei koonda teatavale kitsale ühtlasele joonele, siis ei tekigi nn. peaideed. „Tões ja õiguses" ei ole meil tegu tõe leidmisega, vaid tõe jälgimisega. „Tõde ja õigus" on probleemideromaan.

„Tõde ja õigus" esitab elu inimnäidete kaudu. Esijoones ei valgustata olustikku ajas ja ruumis, vaid üksikinimesi. Kuid inimeste juures ei püüta jälle tungida igakülgselt nende omapäraste mitmekesisusteni, et niiviisi kujundada võimalikult tabavamalt ja täielikumalt inimest, anda tüüpi kogu tema keerukuses. A. H. Tammsaare tabab küll inimeste omadusi ootamatu sügavuseni, kuid peamiselt niipalju, kui see kuulub tema probleemide ahelikku. Autor nagu ei näekski, mis tuleb tema teosest, vaid tal on silma ainult inimeste omavaheliseks ristluseks: selleks on huvi ülekaalukalt elav, muu jääb tagaplaanile. Kirjandusliku teosena saab „Tõele ja õigusele" mõndagi ette heita, kuid elust ja elule ütleb ta palju. Nii kuis isiklikult saan elulähedusest aru, on „Tõde ja õigus" V elulähedasem teos, mis Eestis ilmunud.

„Tõe ja õiguse" inimesed või nn. tegelased nõudlevad kõigepealt õigust: õigust õnnele, õigust inimesväärsele elule, õigust oma tegudele ning arusaamadele jne. Nende õiguse mõiste sisaldab õiguse kriteeriumina isikliku veendumuse, mis on välja kasvanud kas üldisest kombeõigusest isikliku huvi tagamõttega või analoogia põhjal või üldtuntud õpetusest, nagu piibel jne. See on subjektiivne õigus, mille hingeks on egoism; ka riiklik seadus kui norm on tõlgenduses subjektiivne õigus.

Arusaadav, et tegelaste subjektiivsed õigused tikuvad kokku põrkama, ja mida kangemad mehed, seda suurem kokkupõrge. Näit. Andres ja Pearu.

Kuid siin peame küsima, kas isiklik õigus ei satu mõnikord ühte üldinimliku õigusega ja kas kokkupõrked ei olene mitte kõrvalistest asjaoludest, näit. arusaamatusest, jonnakusest jne.

Teiste sõnadega. Tahtes-tahtmata tuleb arvata, et inimkonna elu alistub teatavaile sisemistele seadustele. Neid üldinimlikke seadusi nimetame t õ e k s. Kui nüüd keegi elab kokkukõlas nende inimkonna üldseadustega, siis ta oleks tabanud tõtt, kuigi see avalduks piiratult. Sisuliselt oleks see tõde, ehk küll ilmingult ainult isiklik õigus.

Niisuguseid inimesi ei leidunud „Tões ja õiguses" kuni viimase, V osani. Nende vahekorris ja väitlusis on ikka igaühe isiklik õigus teravas vastuolus teise isikliku õigusega. Kõik nad püüavad ehitada oma koda väikestele sõmerkividele siin laias maailmas või lausa liivale, ühine ehitamiskalju puudub. V osas näib lugu teisiti olevat eeskätt Tiinaga: sel on võimeid aimata inimliku saatuse üldseadusi ja ta suudab sellega kokkukõlaliselt teotseda.

Isiklik õigus ja üldinimlik tõde võiksid asetseda progressiivselt ühel joonel. „Tões ja õiguses" on nad aga vastamisi või vähemalt eripidiselt: igal sammul on tegu antiteetilise asetusega.

Seepärast tõusebki igal sammul küsimus: mis on tõde? Ja ei suudeta seda küsimust sealsamas lahendada.

Indrek on „Tõe ja õiguse" neljas osas küllaldaselt kogenud sellist seisundit. Romaani V osas paistab järjest selgemini kujunevat veendumus: inimene on nii väike, nii jõuetu, kitsapiirdeline, et ta ei suuda kuigi palju võrrelda, kuigi palju näha, ta võib tõtt ainult aimelda või paremal juhul tabada seda osaliselt, kusjuures ei saa veenduvalt tõestada enesele (teistest rääkimata!), et see just on osa tõest. Käibivad valmistõed pole kaugeltki tõed! (Vrd. lk. 276, 398, 439 jne.)

See on I n d r e k u t õ d e. Indrek on tulnud veendumusele, et ta võib olla ainult o s a l i n e n ä g i j a, mitte kõige olulise nägija.

Indrek nähtavasti lepib selle „tõega" ja ehitab sellele kaljule oma koja. Tundub küll, et see on õhku ehitatud, kuid inimese enesetunde mõttes võib ka see olla kalju. See on Indreku ja romaani suurim lahendus.

Sellele on lähedal veel teine veendumus: tõejälgimine ning tõeotsimine annab ainult osalisi tulemusi, elamuste mõttes on ta sisukas protsess, kuid see võtab rakkesse kogu inimese ja niiviisi rikub isiklikku elu. Seepärast on õiglane ja otstarbekohane, kui inimene saab leida endas teatava elulise tasakaalu ja jääda selle piiridesse.

Tasakaal võib olla muidugi lühinägelik rahuldumine ja segavate asjaolude ignoreerimine. Kuid see puruneb varsti. On ikkagi tarvis, et meie oleksime teatavas kontaktis inimsugu valitsevate seadustega.

Eespool rõhutati, et „Tõe ja õiguse" põhjal on tõenäoline tugevate ja keskendavate eluseaduste olemasolu, millest meie tavaliselt saavutame ainult kilde. Analüüsiva mõistusega ja hariliku inimese kogemuste piirides neid elu põhitõdesid ei saavutata. Ent neid võib intuitsiooni abil tabada ja arvatavasti nendega kooskõlas ka elada. Tiina paistab selliselt elavat. Ta pole keerukas ei tegudelt, ei arusaamadelt ega püüdmustelt. Ta elab lihtsat elu, püüdleb vähest, kuid on ustav enesele: ta on pannud käe adra külge, ajab vagu ja ei vaata tagasi. Ainult kui ei segaks teised!

Tiina on instinkti-inimene, Indrek on mõistuseinimene. Tiina suudab oma anduva armastuse ja selle põhilaadi poolest sobivalt täiendada ja tasakaalustada Indrekut. Seepärast ei saagi Indrek talle vastu panna, arvab leida niiviisi oma isikliku elu tasakaalu sisemiselt ja niiviisi ka oma elu õnne. Selle poolest on „Tõde ja õigus" oma V osas jõudnud Indreku eluga positiivse lahenduseni ja romaan on jõudnud loomuliku lõpuni.

Kas niiviisi pole me jõudnud „Tõe ja õiguse" põhi-ideeni? Ei. Indrek on romaani lõpus võrdlemisi kõhklev ja mitte just lahendatult veendunud. Pole ka tõsiasjalikke tõendisi. Autor ei kriipsuta seda alla kui oma *credo*'t. See on juba väljaspoolne ideoloogiline järeldus, mitte teose veendumus ega kavatsuslik lahendus.

Tammsaarel ja ta kangelasel Indrekul on tung tõtt jälgida, kuid ei usta tõeleidmisse: otsustuste poolest jääb kõik liiga lahtiseks. On analüüsitud läbi hulk ainestikku— võtku iga lugeja, mis ta sealt soovib ja leiab. Romaani V osa lahendab küll küsimusi lõpetavamalt kui endised osad, kuid siiski vähese usu ja otsustavusega. Sellisena jääb „Tõde ja õigus" eluprobleemide romaaniks, kusjuures tuleb alla kriipsutada, et see ei tähenda psühholoogiliste probleemide esiplaanil olekut. Viimaseid ei jälgita omaette sihtidega, kuigi romaani ainestiku käsitlus areneb psühholoogilisi teid mööda.

On ka arusaadav, mispärast „Tões ja õiguses" on palju siia-sinna kõnelusi, siia-sinna arutlusi, mis mõjuvad laialdaste lobisemistena. Autor jälgib tõtt induktiivselt, ta ei ole kindel, et on leidnud tõe, ta püüab avada võimalikult palju vaatekohti, anda palju võrdlusjooni. Kirjanduslikult tunduvad „Tõe ja õiguse" lobisemised vealiste venitustena, sest autorilt nõuame niipalju tihendamist ja selginemist, et ta ütleks selle, mis tal ütelda on, kindlapiirjooneliselt ja selgesti tabatavalt. „Tões ja õiguses" on pikad siia-sinna kõnelused ometi ideoloogiliselt põhjendatud ja kooskõlas üldise lahendusega. Nii siis on nad sisuliselt õigustatud, kuigi me sooviksime suuremat kategoorilisust ja otsustavust.

Siia-sinna tõejälgimist aitavad elustada ja konkreetsemat ilmet anda vahepeal lausutud osalised tõed, mis on tihti pipardatud pilkega. Näiteks lk. 378 saatuseprobleemi groteskne lahendus.

Kuidas võiksid „Tõe ja õiguse" osalised tõed mõjustada elu? Eriti romaani III ja IV osas nägime, kuivõrt murendavalt, desorganiseerivalt mõjus Indrek. Tema osalise nägija seisukoht, kauged analoogiad, poolele teele jäämised, vahelepoetuv iroonia — kogu see relatiivsuse ideoloogia ja lahtiste otsade jätmine mõjus teistesse inimestesse halvasti: õõnestas neil alt pinna, nende loomuliku osalise tõe. Päristõele nad said ehk küll lähemale, kuid isiklikus elus sattusid tasakaalutusse, sattusid nagu vaglad liivale.

Ei tule arvata, et „Tõe ja õiguse" nelja esimese osa ideoloogia mõjuks lugejaissegi teisiti, kuigi nõrgemini. Positiivselt võib küll mõjuda elu kujutus kui faktiline ainestik, kui teadmiste rikastus. Et see on „Tões ja õiguses" tugev, siis võib romaani üldmõju arvata positiivsekski. Kuid eitavate, purustavate jõudude tugev annus jääb igal juhul püsima.

Romaani V osa toob aga kaasa pöörde: siin autor arendab kindlapõhjalist vaatekohta, tema jõuab siin negatiivsustest üle positiivsusele.

Võtame näiteks V osa kaks patriarhi — Andrese ja Pearu. Nad olid romaani I osas otse klassilised vingamehed. Nad kemplesid iga asja juures ja oli raske neid võtta täismeestena. Üks ajas taga oma õigust, uskudes, et see on tõde, teine tõi vastu oma õiguse, mis oli sootuks teine, ja uskus, et see on tõde. Kitsas ringis, mida valgustas nende kummagi isiklik väikesejõuline lamp, sumasid nad teotseda, „rehnutti" pidada ja teineteist togida.

Lugeja lahendas probleemi siis sellega, et arvas need jooned iseloomujoonteks, ja asi oli korras, kuigi rägastikuline.

„Tõde ja õigus" V ütleb aga, et asi oli inimlikult lihtsam: Pearu võistles Andresega Krõõda ees. Avastatakse suurim tõukejõud ja selle valgustusel omandavad sündmused ja kired läbipaistvuse, sihikindluse.

Vanana, enne surma ja pärast sügavaid pettumusi avanevad Pearu silmad ka tema enese suhtes: et miks ta on kembelnud ja püüdnud tühise poole. Temas kujuneb veendumus, et tõde on kuidagi teisiti.

Inimesest võib uskuda seda head, et kui ta näeb selgesti, mis on tõsi, siis ta ei suuda enam võidelda selle vastu. Valdav osa läheks igatahes tõe järele. Traagika seisab selles, et ei nähta tõtt. Pearu oli ju kord sotsiaalselt väheväärtuseline tüüp oma rehnutipidamises, kuid jõudes veendumusele tõe suhtes ta muutub, ta kasvab mehiselt enesest üle, Nietzschega öeldes „seisab oma pea peale" — ja vingamees ning kempleja on temast kadunud.

Ka Andres oma jäikuses püüab järjekindlalt tõe poole, arvates selleks — isiklikku õigust. Ta teeb seda aga elu lõpuni peamiselt

enda kulul, ta puurib eneses, ja jõuab ka veendumusele, et tõde on kuski laias kõrguses — kõrgemas kui tema, kõrgemas kui tema tõejumal. Andres ei muutu küll tegelikus elus selle vaate pärast produktiivseks, sest ta on juba vana. Kuid ta kõrgeneb kangelaseks, kellest võib lugu pidada — mitte küll niipalju sotsiaalselt kui indiviidi mõttes.

Juba nendes kahes maaelu patriarhis kajastub, kuidas „Tõe ja õiguse" V osas pahed taotsevad areneda voorusteks.

Ka Indrek jõudis, nagu nägime, rahustava lahenduseni — oma tõejälgimise kaudu. Ka Vargamäe rägastikulisse olundisse löövad sisse selgust avandavad sihid ja rahustavat tasakaalu tekitavad jõud. Ka relatiivsusebatsillist põhjustatud ideoloogiline segiolek koondub tasakaalukamaks teadmiseks. Kuigi see pole tuline veendumus, mis oma kindla usuga võidaks teisi, ometi on saanud pahe vooruseks. „Vigane veri" saab terveks. See on meeldiv positiivsus: kui negatiivsustest kasvatakse üle, jõutakse välja omale õigele teele, siis see jätab puhastustunde, võidutunde. Puhastustunne on aga kirjanduses iidsetest aegadest peale suurim voorus.

Selles valguses on „Tõde ja õigus" kogusummas siiski positiivselt mõjuv ka ideoloogiliselt — tänu V osale.

„Tõe ja õiguse" puhul, eriti aga V osa puhul saab tõeks, et me anname meelsasti andeks puudusi, kui on tublisid voorusi.

Ka V osa on eelmiste osade eeskujul alguosas veniv, „lobisev", ka siin ei asu Indrek otsustavalt ja veenval kujul omale teele, vaid püsib ikka kõhklevana jne., kuid romaani sisukus, tüüpide huvitavus, elulisus ja eriti psühholoogiliste sõlmede orgaaniline tekkimine ning tugev lahenemine panevad puudusi unustama.

Sellele lisandub veel midagi. „Tõe ja õiguse" V-nda teises pooles on pinevust, keskendatud sündmustikku (Tiina teene!), on tundelist kaasakiskuvust, mille haripunktid on Pearu ja Andrese surm ning Indreku ja Tiina teineteise leidmine. See kõik annab „Tõe ja õiguse" V osale tundetoonilise hoo, sihipüüdlikkuse ja lõpuks ka eesmärgisaavutuse.

Isiklikult hindan „Tõe ja õiguse" kandvaimate osadena I ja V. Vahepealsed on terviku suhtes iseseisvaks paisunud harud, ja kuigi neil on väärtus omaette ning eriti IV osa sisaldab hoogsat jõudu ja sügavat elutundmist, ometi on neil põhipuuduse märk otsaesisel: iseseisvaks paisunud harudena rikuvad nad terviku ühtsust ning ainestiku keskendus ja kujunduse ökonoomia on nõrk.

Kokkuvõetult võib „Tõde ja õigus" oma sisukuselt mõjuvalt astuda maailmakirjanduse väärtteoste kõrvale, kuigi ta vormiliselt ei hiilga meisterlikkusega ja kuigi tema veendumused on kõhklevat laadi (ei hinnata ju niipalju osalist nägijat, vaid tuliselt veendunud nägijat!). Vaevalt siiski pääseb „Tõde ja õigus" tõlgete kaudu tervikuna maailmakirjandusse: kogusummas on ta liiga suur ja

ilma mõjuva koguvormita. Kui autor lühendades, ühendades ja keskendades moodustaks I ja V köitest terviku kahes või kolmes osas, oleks ta õigustatud mehiselt astuma maailmakirjanduse võistlusväljale.

1933. a. eesti romaanikirjanduse raamides on „Tõde ja õigus" V omaette väärtus. Kui läinud aastal oleks peale selle teose ilmunud ainult ajaviiteromaane, oleks aasta romaanitoodang olnud ometi kaalukas. Ka suurematel rahvastel ei ilmu suurteoseid igal aastal.

Kuid ka teistes aastauudistes leidub tähelepanuväärset ja ei saa neid ilma pikema jututa üle parda heita, kuigi nendes ei suudeta käsitella sügavamalt mingeid suurprobleeme. Mitte reastades neid oletatava väärtuse järgi, vaid jälgides alguses esitatud vaatekohta, leiame, et suuremast tõestamis-tahtest on kantud Rohu ja Mälgi teosed.

Nende lähtekohaks on vaese inimese eluvõitlus tänapäeva tööpuuduses. Küsimus on asetatud eriti selgesti sotsioloogilise probleemina Rohul. „Tõde ja õigus" jälgis probleeme inimestes, lähtudes inimesest; ühiskondlikud nähtused ja probleemid olid kõrvalprodukt. Roht aga püüab haarata eeskätt ühiskondlikke probleeme ja inimene on temale ainult illustreerimisvahendiks. Rohul on ühekülgsus ja teravus suuremad, psühholoogiline sügavus üsna-üsna pinnaline ning üldse esineb elu ikkagi napilt.

Et Rohu kirjeldatud ühiskondlik seisund on lugejaile tuttav, et see on alaliseks käsitlusaineks ajakirjanduses, et ta ei ole võtnud kirjanduslikesse kujudesse seda kuigi sügavalt ümber valada, siis asetseb peahuvipunktis, mida arvab Roht sellest küsimusest. Peakandejõuks on teravus, millega ta esitab küsimuse, s. o. tuntud tõe isiklik kuulutamiskirg.

Richard Rohu „Vastsed rajad", mis pole niipalju romaan kui „pildid elust", on individuaalse valgustuse ja tõekuulutamis-kire poolest üsna sümpaatne, kuigi tal ei puudu nõrgad küljed.

Vangist vabanenud minakangelane asub siin taas eluvõitlusse — kuid igapidi nõrgestatuna. Tema ümber on vande-ring: vangiga ei taheta teha tegemist. See asjaolu muutub tema suurimaks vastaseks eluvõitluses ja raamatule suurimaks jutlustatavaks tõeks.

On arusaadav, et sellise vaenlase kukil olles ja füüsiliselt nõrgestatuna muutub inimene tundeliseks. See tundeline toonistus ongi „Vastsete radade" üks külg. Tihti muutub see kaebluseks ja siis paratamatult tundub minakangelane väiklasena, tema eluvõitluski väikesena, kuna ka vastased ja kokkupõrked on väikesed. Kuid sattunud keset metsa, saab minakangelane tagasi oma jõudu: kontakt loodusega annab olemisele ikka kindlama põhja. Et metsatööliste ringis leiab minakangelane ka inimesväärsemat kohtlemist, siis kujuneb metsatööliste elu pilt, eriti nende ulaelu päris mõjuvaks.

Siin on Rohul ka tegu peamiselt inimesega. Edasiliikumisel, aguli olustikku sattumisel tungib selgesti esile ühiskondliku tasakaalutuse paljastus: ühel pool vaesuses hukkuv Piirojade perekond, teisel pool sooelanikkude ebajumal ning luupainaja, eluga parseldav paberrahatõusik, kaupmees Krivomann. Nende kahe tuntud poole vahekord on küll labasejooneline, kuid noore neiu Irma Piiroja naisesaatus annab olukorrale küllalt sügava traagilisuse ja haaravuse: olles ikkagi tubli neiu, langeb ta olude kokkumängus Krivomanni armukese ja nii siis libu seisundisse.

Et Roht ei suuda süvenedes kujundada ainestikku ulatuslikumalt ja sisurohkemalt, et ta katkendite kaupa edasi ruttab, et ta oma mina tähtsust ebailusasti alla kriipsutab, et ta kontrastiks viletsusele katsub eriti rõhutada sisuliselt nõrka valgemat poolt — looduse romantilist võlu ja üksiku vanapaari eluidülli —, siis kaotab teos mõndagi oma mõjumisvõimalustest. On ka keelelisi komistusi, mida ei saa motiveerida lihtsuse taotlusega, vaid mis olenevad hooletusest. Kuid leppigem ühelt poolt põhjendusega, et kuidas peabki elamisvõimalusteta kirjanik nii-öelda saatuselt varastades kirjutama süvendatud teose, ja teiselt poolt asjaoluga, et „Vastsetes radades" on siiski tundekuseni ainestikus kinniolemist, inimese kujutamist ja ka ühiskondliku ülekohtu kaasaprotestima-panevat paljastust. See teos on uus noot Rohu loomingus ja kuulub Rohu sisukamate teoste hulka. Ta on kirjutatud südamega, haavunud kirega.

„Vastsete radade" lõpuosa jätkab Rohu „V õ i t l u s e t e e l", mis on eelmisest nõrgem: küll samasugune „pildid elust", kuid tal pole kõiki eelmise voorusi, pahed esinevad aga tugevamini. Ta on rohkem tehtud kui läbituntud teos.

Irma Piiroja püüab siin kätte võidelda iseseisvamat elurada: mitte olla Krivomannide armuke ja süüa šokolaadi, vaid teenida kas või hädaabitöölisena viletsusekopikaid, et hinge sees hoida. Ta on valmis ostma enesele iseseisvust vaevalise töö hinnaga. Elu sunnib aga teda ikka ringiratast liikuma: vaevalt saab ühes kohas teenida mõne kõhutäie, kui peab jälle nälga kannatades tammuma maanteed.

Roht võtab väga kitsalt — ainult ühe isiku. Niimoodi kalduksime seda lugema isikuromaaniks. Kuid autor kriipsutab alla, et Irma on üldise nähtuse kehastis, ja püüab koguni tema saatust samastada vaese töötava klassi üldvõitlusega ning loodetava võiduga. See kukub välja aga pingutatult ja vihjab juba sotsialistlikku programmivõitlust. Kokkuvõetult ei ole toodud isik ega sündmustik suure veenvusega: õigem on seda võtta erandnähtusena, kus võrdlemisi mehelik ning intellektuaalne naine ei leia tööpuuduse korral enesele pidevat ülesannet elus.

„Võitluse teel" moondub tendentsteoseks. Ühiskondlik ülekohus vaese üksiku ning toeta inimese vastu on tõstetud drastili-

selt kilbile ja Irma Piiroja on selle illustreerimisvahend: ta pole niivõrt naine ja isik, kuivõrt valem ühiskondlikust ülekohtust, kusjuures süüdi pole eales ta ise, vaid teised. Muidugi tõuseb selle romaani lugemisel rida elulisi küsimusi, kuid nende käsitluses puudub tugevam eluline alus ja nad äratavad kergesti vastuvaidlusi. Kasustatakse küll psühholoogilist kujundamisvahendit, kuid psühholoogia on üldiselt pinnaline, väljastpoolt ette kirjutatud ja teose peakaal on selles teravuses, millega Roht astub vastu ühiskondlikule ülekohtule. Autori arvates on varandusega inimene sihilikult vaese vastu ja see on häda juur — esimene tahab õigustamatult valitseda, teine ei või jälle õigustatult seda lubada. Seepärast siis kujunebki nagu programmi järgi: kuhu Irma iganes läheb, rikkamad panevad talle kanna taha või jälle mõni mees tuleb oma himudega. Kogu areng on seepärast pessimistlik ja seda ei suuda lahendada julgustus lõpus, et küllap Irma võidab.

See täie veendumusega parteivõtmine töötatöölisele tehtava ülekohtu vastu võib olla põhjenduselt küll lünkadega ja ühekülgne, kuid ta on siiski jõud, mis lugejale võib tunduda raamatu sisuväärtusena ja niiviisi õigustab teose olemasolu.

Roht on kogu oma toodangus osanud jutustada. Kuid Rohu saatus on ka olnud, et raamatu võib kus tahes kohal kõrvale panna, ilma et oleks midagi kaotatud. Rohus ristlevad ajaviitekirjaniku jutustamisoskus, tundekirjaniku puhangud, mõttekirjaniku lühiealised küsimused ja prokuröri kibedus ning kuigi ühekülgne, kuid ometi ägedasti reageeriv eluvaatleja. Viimases teoses on ta eriti väitleja ja seepärast on sündmustik üsna katkendlik ja kasin. „Pildid elust“ on tendentsi tõttu enamikus kuiv pealekaebamismaterjal; ainult hädaabitööliste eluolud ja laostunud talu kirjeldus mõjuvad veenvama elulise tõendusmaterjalina.

Rohust tundelisem, leplikum ja süvenenum on August Mälk. Tema „Üks neistsinatseist“ on Rohu töödele ainestikult lähedane, kuid on ka paljus erinev.

Vormilt on teos raamromaan, kus autor on saanud kasustamiseks Silvia Vaekupu päeviku ja esitab selle kui Silvia Vaekupu töö omapoolsete silumistega. Sellega on motiveeritud ühe naise elamuste vahetu teadmine, kitsas ala ja ühtlasi ka autori stiil.

Silvia Vaekup on mereäärse aleviku vaeskihi võsu. Ta on ainult üks paljudest, nii siis näide massilisest elunähtusest. Seega pretendeerib ta esindavuse tähendusele ja ei tarvitse väga ilmekalt avaldada individuaalseid jooni.

Need kaks põhitunnust on romaanile väga omased: Silvia Vaekupuga tahetakse esile tuua ainult veenvat materjali. Peab tunnistama, et jutustusel on lihtsust, puhtsüdamlikkust, ainult isikliku eluga piirdumist, mis annab usutavuse, et jah Silvia Vaekup on üks paljudest: neiu vaesusest, kelle elutee on kidur arenema paremusele, kaldub aga väga kergesti pahemusele. Vaeste

omaste toetusel saanud keskkoolihariduse, püüab ta sellega leiba teenida ning aleviku mustusest välja tõusta, kuid kaasinimesed on niivõrt räpakalt omakasupüüdlikud, et nad ei hooli teise eluvõitlusest, vaid rikuvad rumalalt selle oma väikeste huvide rahuldamise kaudu; temas nähakse ainult tüdrukut, mitte eluvõitlevat isikut. Tõsi, ainult kui juhulist naisolevust võtavad teda küll üksikud meesterahvad, kes pole ju maailmas kõik, kuid tema isikliku elu suhtes kujuneb see kõigeks. Meestele on see ainult seiklus, ainult möödaminev nali, neiule aga eluline traagika. Selle nalja teostumist hõlbustab küll see, et Silvia Vaekup ei ole kindel iseloom, vaid üsna passiivne ja järeleandlik. Kuid eks ole seegi elus tavaline? Selles üldises rumalas egoistlikkuses ja variserlikkuses on ka erand, õpetaja Eesväli, kuid autor otse sihilikult rikub sellegi võimaluse ära, et saavutada katastroofi ja jutustisele moekamat lõppu. Nimelt olukorras, kus neiu ja noormees teineteist tõsiselt armastavad, laseb autor kuulujutul kõik segi paisata; jääb kasustamata päevik kui tõendusmaterjal, jäävad kasustamata muud ägedamad paranduskatsed, tuleb ainult üks — Silvia Vaekupu endatapp romantilistel põhjustel.

See lõpuosa on Mälgi stiilikal jutustusel suureks veaks; peale selle on lõpuosa üldse rohkem juhuslik, hõre ja ei arene sellise sisemise paratamatusega, nagu oli seda neiu kujunemistee. Ei saa aga siiski öelda, et ka siin Silvia Vaekup pole üks paljudest.

Muu seas tuleb Mälgi töös ette rohkesti isiklikke keele erinevusi, nii näit. tarvitatakse järjekindlalt kodusse pro koju, meeleti pro meeleldi, -tsi-sufiksit ja ka mõningaid teisi segavaid väljendeid. Need ei suuda siiski teost rikkuda.

Aleviku olustikust esitab teos eeskätt varjukülgi: joomist, joomareid, salaviinamüümist, linlikke elemente snoobitsemas agulis, naabri kadedust, mustust, vaesust, inetust — kuid seda ei saa lugeda mingiks tendentslikuks valgustuseks, vaid see on tõeline, kuigi juhuline keskus, millesse sattus Silvia Vaekup liikuma. Kui leidub ka headust, siis seda ei varjata — nii näit. Silvia viinakauplejast tädi omast kohast õiglane meel ja armastav süda, rääkimata heast vanaemast.

Sisemise tervikluse ja usutavuse poolest on see romaan, nagu öeldud, meie kirjanduse keskmisest tasemest kõrgemal, aga et isik ja probleemistik pole iseenesest kuigi sügav, siis teose sisukus pole eriti tugev. Selles viimaseski avaldub stiilikus — autor on tahtnud anda tavalise näite keskpärasest väike-elust ja ta on jäänud oma ülesandele truuks.

Mälk on oma teoses ka tõekuulutaja, kuid seda tõtt võiks leida iga lahtiste silmadega inimene. Mälgil puudub Rohu erapoolik ägedus ja Tammsaare probleemiderohke sügavus.

Siin on ka võimalus alla kriipsutada nähtust, kus autor võtab enesele kirjandusliku ülesande, kasustab tähelepanekuid ja isik-

likke arvamusi, võib aga jätta muidu oma isikliku mina väliselt kõrvale ja sõnastada nii siis näilikult objektiivselt tüki elu.

See pole just eriti hõõguv tõug kirjandust, temas pole tunda isiklikku kirge, kuid ta on kõige valitsevam sort literatuuri romaani alal ja vastavalt ainestiku tähendusele jne. võib tõusta kõrgele tasemele.

Mälgist puhtamal ja täiuslikumal kujul käib seda teed Aug. Jakobsoni „Üheksas laine". Sellele lisanduvad H. Mäelo „Tänapäeva lapsed", Mats Mõtslase „Kevadised vood" II ja O. Lutsu „Tagahoovis". Peale Jakobsoni käsitlevad nad kõik tänapäeva elu ja küsimusi.

August Jakobson'i „Üheksas laine" (Tuhkur hobune IV) on selgel kujul kirjandusliku ülesande lahendus. Autor iseloomustab olusid enne Saksa okupatsiooni aega, okupatsiooni tulekut ja minekut. Ajalooliselt sündmusrohke ja murranguline ajajärk on valgustatud agulielu kaudu: kuivõrt see riivas Luuguste perekonda nähtavasti Pärnu ääremail ja missugusena näis ajalooline sündmustekäik sellele perekonnale ning nende tuttavaile. Väliselt osa perekonnaromaanist, jätkates eelmisi köiteid, kuid tegelikult pakub iseloomulikke pilte eesti vastsemast ajaloost massipsühholoogiliste nähtuste valgusel.

Nood ajad väärivad jäädvustamist; murdusid ju nonde aegade eluprismas mitmed politilised maailmavaated, riigikorrad ja sündis iseseisev Eesti. Massipsühholoogialt sisaldab too aeg suuri ja sarnanevaid lainetusi.

Aug. Jakobson kasustab vana Luugust, et selle silmaga näha massilisi liikumisi ja saada vähenõudlik keskenduspunkt.

Sellisest kompositsioonilisest lähtekohast on motiveeritud eeskätt kaks asjaolu: ajaloolisi sündmusi võib õigustatult valgustada subjektiivselt ja, arvestades Luuguse arenguastet, pole tarvis tungida peenustesse, vaid tuleb tarvitada tugevaid üldjooni. Edasi võimaldab Luugus psühholoogilise läbilõike agulist kesklinnani, kuhu ajavad teda uudishimu ja ka mõningad vajadused. Punaste valitsus oli ühtlasi ka aguli valitsus; seepärast siis on põhjust otsida agulist punase võimu arengunäitajat; Saksa okupatsioon lõikas kõige verisemalt agulit — ja nii kajastub seegi ajastu agulis intensiivselt.

Nii siis ei ole Luuguse peategelaseks valik ainult sidemeks eelmiste „Tuhkrute hobuste" köidetega ega olene see ainult autori sümpaatiast aguli vastu, vaid see on saavutanud ka olulisema otstarbe.

Võttes ülesannet neis raamides on Jakobson minu arust lahendanud selle tunnustust-vääriva tüsedusega. See on küll programlik looming, kuid on teostatud ilmekalt ja usutavalt.

Tuletades meelde „Tuhkru hobuse" 2 esimest köidet märkame suurt edu keskendatud vormi suunas: on surutud kõik koomale,

pikki väheütlevaid kirjeldavaid kõnelusi peaaegu ei leidu, vaid need sisaldavad eneses tarviliku mõttelaengu ja lõigatakse sealt kohalt ära, kus vajaline idee on jõudnud avalduda; olustiku pilt ei ole enam lai seinaplakat, vaid kitsam tugevajoonne maal.

Arvestades ajalooliste sündmuste ilukirjandusliku pildistamise tähtsust, ilmneb selgesti „Tuhkru hobuse" IV väärtuse tõus võrreldes eelmistega, kus pearõhk langes väheütleva olustiku laialdasele kirjeldamisele. Kui osutuvad paikapidavaks faktilised andmed ja siin ei ole tehtud segavaid liialdusi (seda peab näitama lähem võrdlus), siis pretendeerib „Üheksas laine" üsna tähelepandava ajalooromaani kohale. Seda tähendust meie praegu veel ei tähtsusta, sest teame väga hästi kirjeldatavaid aegu. Kuid aastatega kasvab huvi sellise teose vastu. On küll tõsi, et eelmiste köidetega võrreldes on mindud uut teed: eelmistes köidetes kirjeldati kodust olustikku esiplaanil ja ajaloolised sündmused ainult kajastusid vastuhelgina, siin aga on nihutatud esiplaanile ajalooliste sündmuste kirjeldamine ja kodune olustik on ainult seoseks ning keskendavaks taustaks. „Üheksandat lainet" tulebki käsitada mitte niivõrt „Tuhkru hobuse" IV köitena kui iseseisva tööna.

Ajaloolise romaani vaatekohast oleks olnud võiduks, kui autor oleks seda külge rohkemgi markeerinud ning veelgi tihendanud ja sündmustiku lõpetanud Eesti iseseisvumise selge akordiga. Noor Mannu Luugus kasvab küll päevadega koolipoisist sõduriks — iseseisva Eesti kaitsjaks, kuid see element oleks võinud esineda tugevamini; praegu on autor nagu varunud ainet järgnevaks köiteks.

Kuid romaanil on ka olulisi nõrkkohti.

Aug. Jakobson ei lähtu elust, vaid lähtub omast programmist. Tegelased on ainult vahendid. Seepärast ei rabele tegelased subjektiivseis oletusis ja momendiga esialgses teadmatuse värskuses seotud püüdeis, vaid kõnelused ja elamused koordineeruvad sisuliselt ajalooliste faktidega väga selgejooneliselt, kuigi tehakse nägu, et mine tea, mis tulevik toob.

Tammsaare näeb elu ja inimest, vahest ei teagi, kuhu ta välja jõuab, Jakobson teab väga hästi, kuhu ta peab välja jõudma, ja alistab kõik sellele. Tegelaste arvamustes on juba ajalooliste tulemuste otsene idu. Tavaliselt aga on meil tegu kobamistega, kitsalt subjektiivsete lühinägelikkude oletuste ja lootustega. Autori loomingu tee on deduktiivne. Muu seas toob see kaasa võrreldes eelmiste köidetega — kuivust. Neis oli olustiku kirjelduses lopsakat pintslijoont, kuigi toda lopsakust laideti. Käesolev köide on hoidunud olustiku lopsakusest ja teos on võtnud asjalikuma ilme.

Muu seas kõlavad siin hästi kokku ka unenäod ja tegelus (näit. lk. 156—161). Üldse opereerib Jakobson unenägudega liialt palju, tehes seda tõsielu pahupooleks, mille järgi saab leida juba tõsisündmusi. See on vähe uskumapanev võte.

Autori kavatsused paistavad seal ka liiga läbi, kus ta passiivset Luugust talutab kõrvalteele, et kirjeldada olukorda, kuigi Luugusel oleks tarvis minna sootuks teisale, kuhu ta pärast, kui autori ohelikust vabaneb, jooksujalu ruttabki (lk. 59—63, 131 jne.).

Üsna õnnelikult varjab autor oma tagamõtet kujutuse elava arendamisega: arendab tugevaid sündmustikujooni ja ei lase tekkida tühikohti. Selle tugeva kujutuse taotlusel läheb autor sedavõrt kaugele, et paneb tegelase liiga näitelavaliselt teotsema ja tundlema (näit. lk. 150—153), mis mõjub aga õõnsalt ja segavalt. Samuti on liiga paisutatud sõnu. Näit. lk. 185 kirjeldatakse halvatusest tabatud eide ärevust järgmiselt:

„Ema Luugus laskus pikkamisi koikule, oigas tasa-tasa läbi hammaste, sulges kohe silmad. Nüüd on tal tunne, nagu istuks ta kitsas ning kipakas paadikeses ja nagu loksutaksid teda vahetpidamatult nähtamatud lained. Kogu keha oli otsegu õhuline, nõnda et ta arvas puhuti kuulda võivat iga pisimagi soonekese tuksumist, vere kerget jooksukahinat läbi liha, musklite pingutamist sädeleva naha all.“ (Minu sõrendus.)

Sõnaline paisutus on Jakobsoni olulisemaid puudusi, sest ta annab ka toonilt programliku ilme: on küll tugev, aga kõmab õõnsalt vastu.

Juba romaani laadi tõttu puudub „Üheksandas laines“ sisemine tundesoojus, mis on väga tähtis lugejaskonnasse mõjumise element. Seda tavaliselt seatakse veaks. Kuid see pole viga, see on programliku teose iseloomulik joon. Jakobsoni programlikult teoselt ei saa nõuda Tammsaare romaani vahetut tõejälgimis-kirgega Lutsu mälestuste soojust: siin on sootuks teiselaadiline töö. Programliku teosena on „Üheksas laine“ tähelepandav saavutis kõigi nõrkkohtade kiuste.

Neljas järjest käsiteldud romaanis on tegemist aguli olustikuga. Otsekui oleks kirjanikkude meeliskohaks see vaesuse ääremaa. Põhjused võivad olla siin mitmesugused, nagu elulised kogemused jne. Kuid kahtlemata on agul siiski ka tänulik materjal: siin ristlevad maa ja linn, jõukus ja vaesus, siia satuvad tihti inimesed, kelle elutee pole kesk- ja korrapärane, vaid suuremate võngetega. Seepärast ei tule neid teoseid halvustada olustiku pärast, nagu mõnigi kord tehakse, andes voli tundelistele eelarvustele.

Programlik on ka Helmi Mäelo „Tänapäeva lapsed“; keskus on siin aga viisakam — südalinn ja haritud tegelased.

Mäelo kujutab Tartu pealmist kihti: pangahärrasid, suurärimehi, doktoreid jne. Üks osa Tartu seltskonda on upitatud kõrgemaks seltskonnaks; analüüsitakse seda ja näidatakse eeskätt salongilist elu; argipäev kajastub läbi akna. Selles keskuses on autor lahendanud 6 inimese armastusasjad, mis tikuvad omavahel sassi minema, annab näite majanduslikust seebimullitamisest, puu-

dutab karskust, naisõiguslust, hindab korporante jne. Tähtsamaist küsimusist paistavad silma eeskätt tõelise armastuse ja õilsa koduelu küsimused; samuti ka karskus.

Oma ülesande on ta lahendanud mõõdukais proportsioones, üsna elava sündmustiku ja eluliste tüüpide rakendusel ja ka tendentsid pole mitte väga karjuvad. Sellise kirjanduse lahtris esineb Mäelo romaan võistlusvõimeliselt teiste naabritega nii möödunud aasta kui ka varemas kirjanduses. Mäelo eelmise tööga „Isata" (1928) võrreldes on siin märgata tunduvalt tugevamat kirjanikusule vilumust.

Autori ideed paistavad üsna kergesti silma üksikute episoodide ulatuses, kuna aga terve teose ulatuses mingi „põhi-idee" mõttes ei saa seda väita. Ja ega moraal polegi nii põlatav, kui ta on teoses motiveeritud ja paikapidav tõsielu suhtes. Mäelo ideeline valgustus torkab aga silma mõnigi kord erapoolikusena, põhimõttelise ühekülgsusena. Suurem tendentslikkuse näide on korporantide hinnang: see kasvab välja nähtavasti Tartus käibivaist vaatekohtadest, et ühed arvavad, nagu oleks üliõpilaste seltside järgi organiseerunud halvem element kui korporatsioonide järgi, teised jälle vastupidi. Autori käsituses on korporandid napsisõbrad — nii mehed kui naised, ja mis tähtsam — välise läikiva kesta all on tühisevõitu vaim, mis otse kaldub komistama. Rikkus ju Meelis Uibo, korporatsioon „Kaleva" vilistlane, oma abieluõnne korporatsiooni ja viina tõttu ja naiskorporantide suursaadik romaanis Elvi Valkma-Liiv on kujutatud kõige tühisema inimesena teoses. Et ka teistel naiskorporantidel paljastatakse samalaadilisi algeid, siis on ilmne, et autor valgustab neid läbilõikes halvustavalt.

Sügavaima poolehoiuga on kujutatud Vesta Uibo kui ema ja dr. Viive Kask kui iseseisev nais-eluvõitleja; ühtlasi on eriti viimase trumbiks naisõiguslus. See asjaolu on raamatule tunnismärgiline.

Mäelo romaan on suuteline äratama mitmesugust väikesekaliibrilist poleemikat ja küsimused pole kuigi süvendatud. Autor kujutab inimesi väikesedoosilise moraali valgusel: õpetliku jutustuse kontuurid tikuvad episoodides esile tungima peaaegu niisama teravalt kui Mõtslasel ja elu korrigeerimise tahe on tal ühekülgne nagu Rohulgi, kuigi mitte nii äge.

Mats Mõtslase „Kevadised vood" II, mis moodustab otsese jätku 1931. a. ilmunud I osale, tundub täiesti tellimise täitmisena. Kahtlemata on Mõtslasel kirjutamisandi, kuid tal on ka äritsemisandi, sest Mõtslane võtab käsitlusele just need ideed, mis on liikumas tänapäeva üldsuses ja mille vastu on juba olemas huvi, püüab neid moraalilugemisega õilistada ja kasustab kõiki keskpäraseid vahendeid, et tõsta huvi oma turuartikli vastu.

Käesolevas romaanis kasustab ta laguneva talu ülesehitamise püüdeid (positiivne mõttesuund, mille järele on kuuldunud tungi-

vaid nõudmisi!). Selle kõrval puudutatakse maaelu raamides töös-tuslikku vesivõsutamist ja toonitamist, et põllupidamine on ikkagi see kindel põhi, puudutatakse sotsialistliku propaganda pahelisust põllutööliste keskel, laenudest tekkinud aukude toppimist ja protsentidekõhu täitmatust, võlgadest vabanemist tulikahju abistusel jne. Need olid ju ajakirjanduseski 1933. a. akuutsed küsimused.

Ka taluga ja tegelastega tahab autor äratada tähelepanu. Toomari on peaaegu mõis ja Toomari peremehed on väikest viisi Kalevipojad: suured, tugevad, võivad juua rohkem kui teised, nende naised sünnitavad poegi ja surevad jne. Käesoleva romaani peategelane Heino Tobias võib sellele kõigele lisaks teha veel politikat ja juhtida riiki.

Need on atribuudid, millega autor võib äratada tähelepanu ajal, millal kaevatakse vaesuse ja aguli tüütu paljuse üle kirjanduses. Kuid nad on üksteise kõrval ilma tihedama orgaanilise seoseta, otsekui kaup vaateaknal. Tegelane on küll suur ja tublide külgedega, kuid on autori poolt siia ja sinna tõugatav.

Positiivsete joonte taotluse-kõrval autor meelsasti käsitleb joomaelu: seda kirjeldatakse üksikasjalikult ja korduvalt. Ei näe aga töötegemist! On küll tähtsalt räägitud töö tarvidusest ja konstateeritud tehtud tööd, kuid peategelase töömurdmist näeb vähe.

Romaani arenedes paistab, et Mõtslane tahab anda põllumajanduse kangelase näidet. See aga jookseb lõpuks liivale: peategelase Heino Tobiase saavutised talu päästmise alal näidatakse küll suurtena, kuid siis hakkab Heino politikat tegema ja heidab käega talule, mille lõplikult lunastas oma surmaga tema isa, tehes seejuures tulesüütamis-pattu. Autoril on nähtavasti tarvis olnud kujutada põllumehest-politiku saatust, saagu siis sellest maahari-jast kas või oma kutse ja eluülesande väejooksik. Sellega on romaani põhi-idee lõpus unustatud ja mindud üle teisele, kõrvalisele teemale, nõrgestades niiviisi romaani ideelist mõju. Ilmneb, et talude päästmine on siiski tühine töö, kui on mängus politikategemine. Positiivselt kavandatud kujust Heino Tobiasest on saanud ebamäärane kuju, mille võib arvustada ka negatiivseks, sest ta unustab oma eluülesande. Vaevalt on autor nii tahtnud; ta lihtsalt on süvenematult kirjutanud ja on libastunud.

Võõrastav on veel asjaolu, et tarvitatakse palju vene väljendeid. Tõsi, tegu on ju optantidega jne., kuid ega nende pärast või ikkagi teost üle külvata vene keelega.

Lausa Vene provintsi teeb Eestist Oskar Luts „Tagahoovis". Tartu ühes õue sopis kirjeldatakse vene pagulaste elu ja eestlastest tegelased on niisama hästi kui statistid. Tegelased avaldavadki lk. 149-ndal, et tunnevad end siin nagu endisei Venemaal, ja lk. 153-ndal lastakse kaupmeest mõnuga tituleerida Eestit „Tšuhhooniaks".

Et autoril puuduvad seejuures igasugused ideelised lähtekohad ja lahendused, et on võetud lihtsalt rida pilte vene pagulastest ja tihendatud mustust ning meelepori, siis ei suuda erilist väärtust luua ka tüüpide andmine ega pättide paradiisi kirjeldamine: need ei sisalda eneses ka midagi esindavat, erakordsemat, ja käesolev Lutsu jutustis on tühisevõitu teos.

O. Luts üldse viimaseil aastail kirjutab ilma sügavama eesmärgita, kasustades oma sünnipärast jutustamisandi ja olemasolevat juhulist materjali. Ta toimetab otsekui käratut kirjanduslikku inventuur-väljamüüki.

Kvaliteedilt küll eelmisest kõrgem, kuid ikkagi samuti juhuliselaadiline on ka tema teine töö „Tuulesellid". Ainult mälestised moodustavad erandi, olles O. Lutsu väärtuslikemaid asju, kuigi kannavad ka inventuur-väljamüügi iseloomu: isiklik mälestiste raudvara lastakse ringkäiku kergelt kohendatud ilukirjanduslikus rüüs paraslühikesis jutustisis, milles on vähe keskendust, algust ja lõppu.

O. Luts'u „Kuldsetelehtedeall" toob Andrese Tartusse vene reaalkooli. Selles köites pole küll nii haaravat huumorit kui oli eelmises, on aga rohkem uudse olustiku kirjeldust ja uusi tüüpe.

Vene keskkooli elust on antud väga teravaid ja iseloomulikke jooni — õpilasist, õpetajaist, koolielu sündmusist, nii et need suudavad avada kooli olemuse. Andrese koduelu kaudu suudetakse mõnikord elustada ka väikekodanlist elu Toomemäe veerul. Tahaks uskuda, et see vastab tolleaegseile tõsioludele, olles küll ilukirjanduslik, ent siiski esimest kätt materjal.

Möödunud aastal on ilmunud ka teine mälestisteraamat, hoopis erineva vaimu ja mõjuga.

Hella Vuolijoki toob oma teoses „Udutaguste Leeni Tartus" mälestistetaolisi katkendeid Tartu elust sajandi vahetusel. Põhituumaks on n. ö. eesti asja kuulutamine minevikuvarjude tagaseinal. Teose kandjaks on Valgemäe Leeni: eesti haritud ja elujõuline naine, ideeline eluvõitleja, tugev isik, vooruslik armastaja ja tahtlikult ikka eestluse rõhutaja; peale selle veel haruldaselt töövõimeline. Ilmselt esitatakse Valgemäe Leenit eesti naise ideaalina.

Valgemäe Leeni ideeline püüdmus on — jääda eestlaseks, kuid võtta sakslastelt üle nende kõrgem kultuur ja olla võrdne sakslastega. See on Jakob Pärn'a ideaalide uuendatud väljaanne. Nende ideedega ühenduses märgitakse mitmeid tolle aja iseloomulikke olustikujooni.

Rahvusluseidee, millele elab Leeni, on tunnustusväärne. On ka tõsi, et just Valgemäe Leeni kombel osalt kasvatati eestlust. Kuid kindlasti ainult osalt, ja meie peame tegema tunnustuse juures mitmeid olulisi reservatsioone.

Esiteks võideldes sakslusega püsib Leeni teoreetiliselt puhteestlasena, kuid tegelikult on ta sisemiselt ikkagi muutunud ideoloogiliseks kadakaks. Iseseisev eesti naine hakkab armastama abielus olevat saksa doktorit ja on sakslaste teener eluaja. Oleks tarvilik, et ta taganeks sellelt libedalt teelt alguses ja jääks ka väliselt eestlaseks. Kuid Leenit tahetakse näidata ülimalt vooruslikuna ja kindlana, armastusest tehakse kõikemäärav sentimentaalne pühadus, kilbile tõstetakse humaansus, väikesed motiivid muutuvad olulisteks — ja naine hakkab armastama ning hindama kõike, mis on seotud sakslasest mehega, dr. Rehbinderiga (kes muidugi peab olema meesideaal!). Leeni on lk. 186-ndal õnnelik, et on saabunud mõisasse, lk. 189-ndal tervitavad teda kõik mõisa atribuudid kui oma inimest. On küll konks sees — selle arvel saab Leeni kasustada patronaadiõigust jne., kuid see teostub enese kui eestlase kaotamise hinnaga. See on aga lubamatu hind.

Teos algab õhkuvate drastiliste e e s t i akordidega ja need korduvad siin-seal, kuid õigupoolest on romaan s a k s l a s t e r o m a a n, kelle keskel on eestlasi. Dialoogid on ju originaalselt enamikus kõik saksakeelsed ja lk. 160-st alates, s. o. ligi poole raamatu ulatuses, muutub see täiesti sakslaste elu kujutamiseks, kus on nimeliselt üks peategelane eestlane, kes propageerib eestlust.

Eesti asja ülistamise püüetest on põhjustatud teose patriootiline paatos, romantikasse ja müstikassegi kalduvus jne. Nii et väline silt on leekivalt isamaaline. Kui aga selle katte all elavad peamiselt sakslased ja tubli eestlane saab sakslase tubliks naiseks, siis — kuigi ta ise tõendab, et ta oli ja on tõsirahvuslane — on siin tegu ometi peidetud kadaklusega. See on kurb nähtus — ka ajalooliselt tagasi vaadates. Samul põhjusil on praeguseski Eestis tähtsail kohtadel eestlasi, kes oma vaimult on kadakad, kes arvavad ka praegu, et eestlaste areng seisab saksa kultuuri ümberistutamises.

Selle poolest oleks kõnesolev teos paljastavgi teos, ehk küll autor seda pole mõelnud, vaid on võtnud seda puhta rahvusliku kullana.

Üldiselt mõnegi kurioosumiga raamat.

Senini käsiteldud teosed on rühmitatud oma ülesande tähe all. Kuid möödunud aasta toodangus on paar teost, mis tahavad seista seal üksikult. Need on O. Lutsu kolmas raamat „Tuulesellid" ja L. Kibuvitsa „Rahusõit".

O. L u t s'u „T u u l e s e l l i d" võivad anda põhjust pikemaks käsitluseks, sest see on õige sisurohke raamat, kuigi see sisu oma kvaliteedilt ei ole kes-teab kui tugev ja tervikuna mõjuv.

Teoses on palju elulisi tüüpe, olude ning inimeste hinnangut jne. Ka kamraadlikku vestet, poollõbusa seltskonna koosviibimise tooni on siin palju, on nalja, on ironiseerivat romantikat, on

väikekodanlikkude olude narritamist, on hüppeid ühelt nähtuselt teisele, on teravaid katkendlikke iseloomu tähelepanekuid — sõnaga, operetlik inventuur-väljamüük, kus on autorit ennast ja tähelepanekuid elust väljaspool aega ja eriti tänapäeva ajaprobleeme. Igatahes sündmusrohke, nükete- ja segadusrohke raamat, mis ei pretendeeri millelegi ega sisalda kõrgeid kvaliteete, kuid mis võib olla üsna loetav ja mis ei tarvitse vananeda, sest ta pole millalgi aktuaalne ega värske nagu Rohu, Mäelo ja Mõtslase romaanid, mis kasvavad välja tänapäevast, räägivad eeskätt tänapäevale, aga — võivad ka surra tänapäevaga.

O. Luts on siiski alati kahe jalaga kinni tuttavlikus olustikus. Täiesti väljapoole aega ja kohta on asunud L e i d a K i b u v i t s'a „R a h u s õ i t". See on 206-hõredalehekülje line jutustis noorest abielunaisest Eege Praaklist raudteevahi putkas ja selle ümbruses, vaadeldud Eege elamuste kaudu. Eege on kujundatud imelikuna algusest lõpuni: rändava nimetu selli poetatud kristlikku pagariperekonda, on juba tema pärilikkus ja nimigi romantilised. Ka suurekskasvamine on imelik: inetuvõitu tüdruk kasvas omaette kitsais oludes, kuid ei alistunud assimileerudes neile oludele, vaid „töötas end üles" ja käis oma tähe järgi. See täht on — kunstniku hing, mis päritud vandersellist isalt. Ta näeb ümbrust kunstnikuna: kõik hingestub, kõik murdub tal võrdpiltideks, valitseb üldine poeetiline korratus. Tema vastavaim seisund oleks naisbudhana istuda ja vaadelda, tunda ainult ennast ja muljeid, elada ainult inspiratsioonidele ja kujundada neid ümber ajudes.

Eege ja inimümbruse vahel on nähtamatu, loomusügav kontrastsus. Need ei näe temas kunstniku hinge, vaid ainult inetu- ja tuimavõitu välist koort. Tema näeb neis jälle muljete tekitajaid, mitte teotsejaid tegeluses.

Isiklikult ei näe ma selles mingit tugevust ega originaalsust. Tihti projitseerivad kujudesse omad esteetilised *credo*'d noored andekad ilukirjanduslikud katsetajad. See on algelise ekspressionismi nähtus, kusjuures ühtlasi kasustatakse tugevasti impressionistlikku kogemust.

Ei imestaks põrmugi, kui Eege Praaklile leitaks teisikuid kirjanduses — see on tuumalt nii üldinimlik nähtus noortel ilujüngritel.

Tähelepanu äratab L. Kibuvitsa stiil — seda on nimetatud omapäraseks jne. Käesolev raamat on sõnastuselt sugulane eelmise, „Soomustüdrukuga" (1932). „Soomustüdruk" on aga väga lähedal Hilja Valtonen'i „Noore naisõpetaja abiventiilile" (eesti keeles a. 1930) — sõnastuselt, meeleoludelt, hoolt ja tüübilt. Juba sel põhjusel ei saa nimetada Kibuvitsa stiili originaalseks, kuigi ta oma elavusega, julgete kõnefiguuride tulvaga ja reibaste dialoogrepliikidega mõjub värskelt.

Ja kes on Eege Praakli? See on Soomustüdruku flegmaatiline ja eluhooletu teisik, kelle pearaskus on esteetilisel elamusel. Väline koor on võetud vastandlik Soomustüdrukule, jäetud aga hakkamine ning iseseisvus ja valitsema pandud kaunishing. Nii saab Eege Praakli konstrueerida autorile kõige lähemast kirjandusest, ilma et tarvitseks otsida vasteid elust või teisikuid kaugemast kirjandusest.

Tähelepanu äratab autori suur tunnustus Eege sisemisele minale, mis väljendub selles, et kõik teised ümbruskonna inimesed (peale mehe) esinevad halvas valguses — tähtis on autorile esteetiline elamus ja individuaalne oleskelu, muu tegelus on tühine.

L. Kibuvitsa auks peab ütlema, et ta ei esine pretensioonikalt, et on leidnud tüübile paraja situatsiooni ja rahuldava teosevormi.

Eege Praakli puhul on ehk põhjust tõmmata võrdlev joon möödunud aasta kirjanduse naistegelaste vahel. Üldiselt on peategelasi-naisi suhteliselt palju: Rohul, Mälgil, Mäelol, Lutsul („Tagahoovis"), Vuolijoel ja Kibuvitsal.

Nende hulgas on häid abielunaisi ja emasid — Mäelo Vesta Uibo, Tammsaare Tiina: nad elavad ainult lihtsa ja elule anduva naisena ja oma ümbruses on nad tugevaimad. Suurem osa naistegelasi aga püüdleb iseseisvalt eluvõitlusse, et seal saavutada meestest mitte halvemaid kohti. Rohu Irma Piirojal ja Mälgi Silvia Vaekupul äpardub see, kuid Mäelo Viive Kask ja Vuolijoe Leeni Valgemäe astuvad võidukat teed: nende abielluminegi on ses mõttes võit. Eege Praakli aga esteeditseb ja ainult tajub välist elu.

Kõige väetim neist on Tiina, kuid seda ainult väliselt. Kõike kokku võttes on ta kõige sügavam isik ja kõige elujõulisem.

Lõpuks ei tule vaikida ka 1933. a. puhtajaviitekirjandusest. Need on 5 kriminaal- ja seiklusjuttu: Richard Janno „Valeraha" ja „Selja tagant", K. A. Hindrey „Rowne rändab", A. Sepa „Roheline auto" ja J. Selja „Patt", mis peale ühe on nähtavasti ilmunud esialgselt kõik ajalehe joone all.

Nende tähendust tulebki võtta eeskätt joonealuste tõlgetega võistlemise mõttes. Lugejail on tarvidust ajaviitelise seiklusjutu järele ja täiesti laidetav nähtus on, et teda toidetakse vaid tõlgetega, mille hulgas on ju küllalt tühiseid ja ka mitte halbade mõjudeta. Kui juba ajaviite-seiklusjutt peab olema, siis olgu ta algupärane.

Suuremaid teeneid on ses võistluses R. Jannol. Tema „Valeraha" on ju oma följetonistlikus stiilis päris loetav ja „Selja tagant" wallace'lik trikkidega põnevalt keerukas. Viimases lubab Janno enesele liigse vabaduse: ilma tugevama põhjuseta diskrediteerib ta kohtunikukutse absoluutse täitmise nõuet, tehes kontsessiooni humaansusele.

K. A. Hindrey harrastab loodusseaduste diletantlik-teoreetiliste võimaluste kombineerimismängu ja suurt joont seikluses, mis ei taha aga usutavalt ja loomulikult välja kukkuda.

Ülejäänud kahest pole põhjust midagi öelda, sest nad on igapidi algelised.

Seiklusjuttude kirjutamist tuleb võtta kui puhtamal kujul kutselist oskust. Ja et iga oskust saab õppida, siis on kindel, et meil autorid võivad kirjutada niisama meisterlikke töid nagu välismaade Wallace'idki. Kuid nad peavad ainult arvestama, et meil pole suurejoonset kriminaalset materjali, mida välismail pakuvad suurlinnad ja suurseltskonnad. Ei tuleks ka leiutada nende surrogaati. Meie seikluskirjanikud peavad olema lihtsalt suuremad kirjanikud kui Wallace'id: kaleidoskoopilise võimalustemängu välise mõju asemel peavad nad olema suuremad psühholoogid, et ka väikerahva ja väikeelu nähtustest luua põnevat uudisjuttu, mis ainult ei õõnestaks, vaid midagi ka annaks.

Siinkohal võiks ka tähendada, et kogu mulluse romaanitoodangu ulatuses ei ole palju neid, kes erilist hoolt panevad kutselisele oskusele. Kindlasti teeb seda Aug. Jakobson, nimetamist väärivad ka Mälk ja Kibuvits. Tammsaare ja Luts ei tarvitse seda enam silmas pidada — nemad „laulavad, nagu nokk loodud", kuid teistele ei teeks viga, kui kutseoskusele pandaks suuremat rõhku. Sest see on siiski voorus.

17 nimetatud romaani ja jutustise hulgas (tülikas on nende vahel käesoleval korral kindlamat vahet teha) on eriline koht Tammsaare „Tõde ja õigus" V-ndal. Selle olemasolu on auks autorile ja ka rahvale. Teistest tõusevad sisukuselt ja tähenduselt minu arust rohkem esile Aug. Jakobsoni „Üheksas laine", R. Rohu „Vastsed rajad" ja O. Lutsu „Kuldsete lehtede all", igaüks erisuguseil põhjusil. Kuid ka muu osa kohta pole kaugeltki õigustatud sõna pahn jne., sest otseseid pahesid on vähe; kui me aga tühikohad unustame, siis jääb ikkagi niipalju sisukust ja vormikust, et nad suudavad tänapäevale midagi tähenduslikku ütelda; missusuguse koha nad omandavad aga kirjandusajaloos, see selgub juba edaspidi. Ei tule nõuda, et antaks ainult väärt-teoseid — tarvitsetakse ka keskpärast lugemismaterjali, kuigi meil on tarvis nende vahel teravat vahet teha.

Paberit raiskav laiutamine on igatahes kadunud (Jakobson ja Mälkki annavad kehakate raamatute asemel sihvakaid!), ja kui Tammsaare on suutnud luua sügavasisulise teose, siis lootkem, et aja arenedes suudab seda ehk mõni teinegi. See lootus on igatahes õigustatud.

D. Palgi.

Vastandtähenduseliste sõnade häälikulisest sõltlikkusest[1]).

Seadusepärase, nn. häälikuseadusliku keelearengu joonega ristamisi käib väga mitmekesiste keeleliste analoogiate segav joonestik, põhjustades hulgaliselt näilisi häälikuseaduste erandeid. Tähendusliku või väliskujulise läheduse tõttu kujundab keeleainestik kõneleja teadvuses teatavad rühmad, millesse kuuluv ainestik assotsieerub omavahel nii kindlalt, et kõnetegevuse kestel võib teatav keelend saada mõnelt teiselt temaga ühte rühma kuuluvalt keelendilt tõuke teisendumiseks, seadusepärase keelearengu seisukohalt ootamatuks kujuvahetuseks (vt. näit. Paul, Prinzipien [4], lk. 106—107), analoogiapäraseks (või mõnikord kontaminatiivseks) muundumiseks. Keerukat keelelist analoogiat ligemalt vaatlemata peatume käesolevaga ühel haruldasemal analoogialiigil, mille kohta eesti keele ja ligemate sugukeelte alalt süstemaatilisemalt näiteid pole esitatud. Katsume nimelt mõne näitega valgustada teadvuses rühmituvate ja kõnetegevuses assotsieeruvate vastandtähenduseliste sõnade analoogiakiirgust (resp. kontaminatsioonijuhtumeid).

Siiakuuluvaist tähenduslikest antipoodidest eriti silmatorkav läänemere-soome keelte alal on 'vasak' — 'parem'. Juba eestist leiame (Wiedemanni järgi, Pärnumaalt pärineva) sõnakuju *vasam* 'vasak', mis oma algkujuga **vasen*, tüvi **vaseme-* võrrelduna (vt. näit. Saareste, Leksikaalseist vahekordadest, lk.251) peab olema mingi analoogia produkt, ja analoogia aluseks ongi tõenäoselt olnud eriti lääne-eestis tuntud kuju *param* 'parem'. Niisama e. ühiskeeles mõnikord esinev *vasem (käsi), vasemale (poole)* jne. on *parem*-sõna eeskujul moodustunud komparatiivikujuliseks. Saareste (tsit. kohas, lk. 252) on õigusega ka *pahem* 'sinister' sõna saatuses vastutavaks teinud tema juba mainitud antipoodi: „Sõna *pahèm* tähenduse muutusele ja uue tähenduse alalhoiule on muidugi kaasa mõjunud sõna *parèm* 'recht', 'dexter', mis... on arvatavasti... eelmisest vanem nimetus.“ Ida-vadjas (*kura* kõrval) leiduv *kurrea* (*tšäsi*) 'vasem (käsi)', lääne-vadj. *kurõa* (*kurõaasõõ čäteeseẽ*, Alava järgi) seletub kahtlemata antipoodse *eikea* (Alaval näit. *õikõassa čäessä* 'paremast käest) sõna lõpposa analoogiaga. Isegi karjala-aunuse ja vepsa problemaatse *hura* 'vasak' (Genetz'i, Ahlqvist'i, Kettunen'i jt. järgi; Lönnroti järgi vepsa *hur*) tema sõna-algulise *h*-ga võiksime ehk katsuda seletada *hüvä*-sõna analoogiaga (?). Viimane analoo-

[1]) Peajoontes esitatud Akad. Emakeele Seltsi koosolekul 25. XI 1933, E. Kirjanduses avaldamiseks populaarsemalt sõnastatud (tsiteerimise jm. suhtes).

giavõimalus saab küll tugevasti kaheldavaks selle tõttu, et karjala-aunuses on 'parema' poole tähistamiseks tarvitusel sõna *oigie, oigei* (vrd. e. *õige)*. Olgu *hura*-sõna *h*-algupära milline tahes, ta on niisugusenagi aunuses paiguti jälle sattunud *oigei*-sõna häälikulise mõju alla: näit. Nekkula *hurai* 'kura, vasak', *hurõalle käile* 'vasakut kätt' lõpposas näikse paljastuvat *eda*-adjektiivi eeskuju (vrd. *pimei* ains. nimet., mitm. *pimijät*).

Antipoodseis 'odavat' ja 'kallist' tähendavais sõnus võiksime oodata häälikulisi vastasmõjustusi, ja arvatavasti leiamegi, kui võtame sm. *huokea*, vadja *õkea* 'odav' sõnapere läänemere-sm. keelis. Vist küll *kallis*-sõna eeskujul kuuldub see idasoomes (näit. Kangasniemel, Kesälahel, Parikkalas, Sakkulas jm.) *huoiis, huuvvis, hūvis,* karjalas *huovis,* tüvi *huogehe-, huovis* (G e n e t z'i jt. järgi), aunuses *huoviž,* gen. *huogehen* (näit. Aunuse linna ümbruse murdes). Kahe kõnealuse sõna rööbitiesinemist keeletarvitaja teadvuses tõestab ms. Sakkula kõnekäänd *süö hūvis, süö kallis.*

Samal *huokea* sõnal on tähenduse 'odav' kõrval murdeti teine tähendus 'kerge'; sellepärast pole imestada, et (laialise levingu järgi juba õige vana) *huuvvis*-kuju on omakorda mõjustanud oma teispoolset vastandsõna sm. *vaikea* 'raske' *(vaikii),* nimelt Parikkalas, kus kohtame analoogiamoodustise *vaijis.*

Vadja *inea* 'ilkeä' sõnakujul puuduvad tuletuslikud vasted sugukeelis; see näikse olevat hilismoodustis. Võimalik, et selle tuletusosa arengul on mõjustajaks olnud antipoodne *tšäpiä, tšäpeä* 'ilus', mis igatahes on vana *eδä*-moodustis (vrd. lõuna-vepsa *käbed* 'ilus').

Päeva algava *hommiku* vastaspoolusena kerkib teadvuses esile päeva lõpetav *õhtu,* samuti keskpäev, *lõuna.* Nii pole ka ime, et nende kolme sõna häälikulises küljes valitseb mõnikord parallelism, vastastikune mõjualusus. Lõuna-eestis (kui piirdume siinkohal ainult W i e d e m a n n i sõnaraamatu andmetega) leiame vastavalt sõnakujud *hommong, hommung, hummok* 'Morgen', *õdang, õtak* 'Abend', *lõunag, lõunang* =*lõuna* 'Mittag' jne. Puhtalt *kk-* resp. *ng*-line tuletussõna on neist ainult esimene, *hummok* ~*hummong* (vrd. kirjakeelne *hommik),* teisi ei saa pidada derivatsiooni, vaid viimase analoogia põhjal sündinuiks. Niisamuti on lugu liivis sõnadega *ùǫmâɑ, ę̄'dəɑ, lę̄nɑɑ, lę̄nagi.* Neist näikse häälikuseaduslikult arenenud olevat vaid *ę̄'dâɑ (<*ęhtaγo),* teiste praegune kuju arvatavasti võlgneb tänu viimasele.

Vadjas *nęiṣęmā(sę̄)* 'tõusma' pro *nęus-,* ing. *noiṣ-* (ka Kirdeeestis on *tõis-* pro *tõus-!)* on arenenud — nagu olen katsunud näidata Rosona murde peajoontes lk. 77 *sęiṣomā(sę̄)* vastand-

sõna analoogial, mitte häälikuseaduslikult *ou̯* > *eu̯* > *ei̯* häälikumuutuse kaudu.

Üheaegselt meenuvad *must* ja *valge*; seepärast võiks teatavate kahtlustega ehk karj. *mužie, mušie* 'mustjas' sõna lõpposa kujunemises vastavaks lugeda tema vastandit *valgie*, mis on põline, kõigis läänemere-soome keelis esinev *eδa*-adjektiiv. Sama lugu on sõnapaariga *üles* ja *alla*, nii et soome murdelist kuju *ales* (tüvepärane ja algne on selle kõrval üldisem sm. *alas* 'alla') võiks pidada *üles* ecskujul tekkinuks veel enne, kui viimane arenes edasi > *ylös*-kujuliseks (Agricola keeles näit. veel *yles*). Eesti sõnas *edasi* võiks 2. silbi *a* olla ka algupärane, kuid usutavam näikse olevat siiski, et vanem on selle murdeline teisend *edesi*, kuna *a*-line variant võiks seletuda antipoodse *tagasi* sõna mõjustusega.

Säärane vastandsõnade häälikuline rööbikus ei piirdu ainult sõnade lõpp- või sufiksosade arengu käsikäeskäimisega, nagu eelmiste näidete iseloomust võiks järeldada. Võtkem tüveosagi siiakuuluva muutumise kohta üks võimalik näide. Lõuna-eestis on peaaegu üldine *e*-line kuju sõnul *esä, esänd*, kuna vaidlematult algupärane on siin 1. silbis *i* (nagu kirjakeelne *isa, isand*). Seaduspärasest *i* *e*-ks muutumisest ei saa sel juhul praeguste andmete najal olla juttu. Kõnealuse sõnapaari erandliku *e*-lisuse seletuseks esitaksime selle veetleva võimaluse, et sõnad *emä, emänd*, kus *e* on kindlasti põline, on oma mõju tunda andnud. Praegu on lõuna-eestis küll laialt valitsemas vastupidiselt *i*-lised kujud *imä, imänd*, kuid see *i* on hiline, seaduspärase häälikumuutuse tulemus (vrd. *kenä* > *kinä*, setu *vinnüs* 'venib', *imis* 'emis' jne.). Kujud *esä, esänd* on juba nende levingu laiuse põhjal otsustatavalt vanad ja on tekkinud enne *e* > *i* muutust sõnus *imä, imänd*.

Muidugi pole selline vastastikune häälikuline sõltumus kuidagi omane ainult vastandsõnule, vaid samuti — ja veel suuremal määral — võib seda nähtust jälgida ka kõigis teistes rööbiti assotsieeruvais sõnapaarides ja -rühmades. Otsisime näiteid vastandsõnade alalt aga just seepärast, et viimaseid meie keelkonna piiris senini peaaegu sugugi selt seisukohalt pole silmas peetud.

Võrdluseks vaadelgem lõppeks siiski ka mõnd teist laadi sõltlassõnapaari. Kettuneni oletuse järgi seletub *k kuusk*-sõnas (kus ebaootuspärane *k* võib seletuda küll ka puhthäälikulise analoogiaga) teisest, samasuguselt meenuvast puunimest *kask*. Huvitav ongi tähele panna, et lõunaeestis, kus viimase puu nimetuseks on *kõiv*, sõna *kuus* (vrd. sm. *kuusi*) on säilinud oma algupärasemal kujul. Allakirjutanu omalt poolt on lõuna-eesti *rügä* 'rukis' sõna ootusvastast tüvearengut (mujal läänemere-soome keelte alal on see sõna kõikjal *is*-lõpuline: e. *rukis*, sm. *ruis*, vadja *rüiz* jne.) katsunud seletada sellega, et temaga lähedalt assotsiee-

ruvad teised viljanimetused *kaar* ja *kesv* (mitm. *kaara', kesvä'*) on *a-, ä*-tüvelised (vt. Eesti Keel 1932, lk. 139, alam. 1). Nii siis on viimaste tüvelõpu iseloom oma eeskujuga vahest võinud saada saatuslikuks sõna *rügä* lõpposa kujunemisele. Hoopis ilmsem on soome (Pori) murdekuju *minunti* 'minut' siiakuuluv tekkelugu: on tõenäone, et siin on mängu tulnud teine ajaühikunimetus *sekunti*. Eesti keele alalt Vastseliinast on üles tähendatud vastupidiselt kuju *sekkut'*, mis küll näikse reetvat *minut'*-i otsest mõju. Eesti murdeis leiame paralleelseis küsivais asesõnus paiguti häälikulist rööbikust, ühelt poolt *kes — mes*, teiselt poolt *kis — mis*. Esimese silbi vokalismi suhtes on algupärane tõenäoselt praegune kirjakeele ja selle aluseks olevate murrete olukord *kes — mis* (vrd. sm. *ken — mikä*), kuna paiguti murdeis emb-kumb neist on viinud võidule oma esimese silbi ka lähima naabersõna suhtes. Asesõnade ringkonnast võiks esitada teisigi sedalaadi näiteid, niisama ka arvsõnade alalt. Kuid piirdugem nende vihjetega käesolevas populaarsemaks mõeldud sõnavõtus.

Pind, millel seekord oleme liikunud, on libedavõitu, sest meil on tulnud tegemist teha normaalsest keelearengust põikuvate üksikjuhtudega. Mõningad ülemal käsiteldud juhtudest võivad seletuda ka teisiti, — oleme sellest teadlikud. Kuid nad võivad — ja kaunis suure tõenäosusega — lahenduda ka ülemaltähendatud teed sammudes. Kui mõni lugeja koos autoriga leiab, et see võimalus on huvitav, siis võivad käesolevad read rahuga kanda oma lõppsaatuse, punktipaneku.

J. Mägiste.

Ungari keelde tõlgitud eesti ilukirjanduse loend [1]).

Varasemaid ülevaateid. Ungari keelde tõlgitud eesti kirjandusest annab hea üldülevaate *E. Virányi* „Eesti Hõimus" 1928, lk. 103 jj. ja „III Soome-Ugri Hariduskongressi protokollides" (Budapest, 1931) lk. 252—254, eriti viimasel. — Käesolev loend püüab olla võimalikult detailne ning sellisena on tal oma erimõte *E. Virányi* hoolsate kirjutiste kõrval.

A. Rahvaluule.

a. Rahvalaulud.

Neid on (*Kreutzwald-Neus*'i järgi) tõlkinud ja oma, ajakirjas „Egyetemes Philológiai Közlöny" a. 1882 ilmunud kirjutise „Eesti lauludest" teksti vahel avaldanud dr. *G. Versényi*. Hiljemini on ka dr. *Bán* ja teised mõne rahvalaulu tõlkinud. Trükitud on need ainult kontserdikavadel, järgmiselt:

---

[1]) Käesolev loend on koostatud hr. *K. E. Söödi* ettepanekul ning ergutusel. Andmed on peaaegu erandita saadud tõlkijailt enestelt: dr. *A. Bán*'ilt, dr. *B. Vikár*'ilt, dr. *E. Virányi*'lt ja mag. *J. Faragó*'lt. Avaldan siinkohal südamlikku tänu kõigile nimetatud isikuile.

1) Aino Tamme kontsert 28. I 1914: Meie elu. Kuresaare mõisa kubjas. Pulma laul. Lauliku lapsepõli.

2) Akad. Meeskoori kontsert 5. VI 1926: Hiir hüppas, kass kargas. Valuvõtmise laul. Tihasemäng.

3) Pr. E. Masing'i kontsert 28. XI 1926: Lauliku lapsepõli. Tule koju. Tuljak *(Fr. Karlson*'i tekst).

Eelviimase laulu on tõlkinud *Agnes Szekula,* viimase dr. *B. Vikár,* kellel veel olevat käsikirjas mõned rahvalaulu-tõlked ning kes ka on tõlkinud laule Aino Tamme väljaantud nootidele. Muud tõlked on dr. *A. Bán*'ilt. Tõlgetes on peaaegu erandita säilitatud algupärandi värsimõõt.

b. Muinasjutud.

Neid on dr. *Vikár*'i andmeil harjutuseks tõlkinud dr. *Vikár* koos dr. *Balassa*'ga. Trükitud midagi ei ole.

B. Kunstkirjandus.

a. Proosa.

Fählmann'i Koit ja Hämarik on tõlgitud koguni kaks korda: *B. Vikár*'i poolt, ilmunud ajakirjas „Budapesti Szemle" a. 1889 [2]) ja hiljemini *J. Faragó* poolt, ilmunud ajakirjas „Fenno-Ugria" (Soomes), umbes a. 1926.

Wilde'st on *Bán* tõlkinud novelli Leib, ilmunud ajakirjas „Élet" a. 1913, Kubja Kaarli adjustaadid, ajakirjas „Budapesti Szemle" a. 1917 ja Mäeküla piimamehe, mis ilmus jõuluks *Izidor Kner*'i kirjastusel Gyoma's (Békésmegye). See kirjastaja on välja andnud Põhjamaade kirjanduse valikseeriaid. Prof. *Csekey* ettepanekul on ta otsustanud ka eesti kirjandust välja andma hakata. Väljaandmisega kavatseti juba Tartu ülikooli juubeli puhul algust teha, kuid eeltööd võtsid siiski rohkem aega. Kokku ilmus eesti seerias 6 köidet à kuni 200 lk. heal paberil väikeses kaustas. Seeria toimetajaks oli prof. *Csekey.*

Anna Haava proosast on *J. Faragó* tõlkinud Põhjavajunud kella, ilmunud ajalehes „Bácsmegyei Napló" a. 1927.

Juhan Liiv'i jutustisist on dr. *A. Bán* tõlkinud järgmised: Pealkirja all Elu sügavusest, 6 joonist, ilmunud ajalehes „Budapesti Hirlap" 27. XI 1912: 1. Tuikene, 2. Sellest eeskujulisest talumehest, 3. Kui mina Eesti rahva rahvusliku mõtte peale mõtlen, 4. Kas rahvas kaob, kas teda hoida saab? 5. Sina pead, 6. Töö. Samas ajalehes ilmusid 1. VIII 1912: 1. Igapäevane lugu, 2. Algupärane mõte, 3. Kuulus mees. Ajakirjas „Élet" samal 1912. aastal ilmus Liiv'i 2 jutustist (1. Ootajad, 2. Eesti au ja Eesti õigus) ja elulugu. Ajakirjas „Budapesti Szemle" ilmus a. 1917 veel Peipsi pääl.

Tuglase Saatus on tõlgitud *Virányi* poolt ning ilmus jõuluks Kner'i kirjastusel [3]).

O. H. Münther'i novellidest on dr. *A. Bán* tõlkinud: Üks nendest, ilmunud ajalehes „Az Ujság" 25. XII 1913 ja Juubilar, ilmunud ajakirjas „Katholikus Szemle" a. 1917.

Tammsaare Kõrboja peremees, dr. *Bán*'i tõlkes, ilmus jõuluks Kner'i kirjastusel.

---

[2]) Samas ilmus ka Videvik.

[3]) See tõlge sisaldab novellid: Maailma lõpus, Vabadus ja surm, Kuldne rõngas.

Mait Metsanurga novelle (kogudest Viimne päev ja Elu murrab sisse) on tõlkinud dr. *Bán*. Need ilmusid sama Kner'i juures.

Dr. *Bán* on veel tõlkinud O. Truu Koolitatud poja, ilmunud ajakirjas „Budapesti Szemle" a. 1917.

Kner'i kirjastusel ilmusid veel järgnevad dr. *Virányi* tõlked:

A. Gailit, Meri (Meri, Punased hobused, Tema kuninglik kõrgus, Peetrus Kuppelvaar).

A. Kivikas, Sookaelad (Tilulilulii, Logard, Söömar, Sookaelad, Üle soo).

b. Luule.

Kreutzwald'i Kalevipoeg. A. 1884 ilmus Budapestis „Budenz-Album", kuulsa keeleuurija 25-aastase tegevuse mälestamiseks. Sellesse tõlkisid: *Zs. Simonyi* Soovituse (lk. 13) ja *B. Vikár* I laulu (lk. 14 jj.) „Kalevipojast". Terve „Kalevipoja" tõlkis hiljemini *A. Bán*. Kitsaste olude tõttu sai terve tõlge ilmuda alles a. 1929. Enne seda aga avaldas *Bán*: IV laulu ajakirjas „Budapesti Szemle" a. 1911, VI laulu „A Kisfaludy Társaság Evlapjai" nimelises aastaraamatus, ka 1911, detaili XVI laulust ajakirjas „Turán", 1926.

Kreutzwald'i Priiusele on dr. *Bán*'i tõlkes ilmunud ajakirjas „Turán" a. 1922.

Koidula Ema süda on tõlkinud dr. *Vikár* ning avaldanud ajakirjas „Élet" 1894.

Dr. *Bán* on avaldanud Kodu (Meil aiaäärne tänavas) „Katholikus Szemle's" 1921.

Kunder'ist on dr. *Bán* tõlkinud Jõua ju kaugelta (1., 3. ja 4. värss), trükitud pr. Masing'i kontserdi kavas.

Piirikivi luuletistest on dr. *Bán* tõlkinud: Lille unenäo, ilmunud ajakirjas „Katholikus Szemle" a. 1921, ja Unenäo, trükitud Akad. Meeskoori kontserdi kavas.

Käsikirjas on dr. *Bán*'il *J. Bergmann*'i Ustav Ülo tõlge.

M. J. Eisen'i luuletistest on dr. *Bán* tõlkinud: Hõimurahvaste kaitsehaldjas, „Turán" 1931, ja Eesti teretus madjarile (algupärandi [1912] käsikiri dr. *Bán*'il, koopia nende ridade kirjutajal), ilmunud ajalehes „Az Ujság" a. 1931.

M. Lipu Kolm kallist kohta on tõlkinud dr. *Bán* ning avaldanud ajakirjas „Katholikus Szemle" a. 1921.

K. A. Hermann'i Kalapüük (Süda tuksub...) on dr. *Bán*'i tõlgituna trükitud pr. Masing'i kontserdi kavas.

Anna Haava luuletistest on dr. *Bán* tõlkinud järgmised: Sina oled kelm — „Budapesti Szemle" a. 1921; Lauluke, sõua sa — Akad. Meeskoori kontserdi kavas; All hauas — pr. Masing'i kontserdi kavas.

K. E. Söödi luuletistest on dr. *Bán* tõlkinud: Sügisene lilleke — „Budapesti Szemle" 1921; Rõõm ja mure — Soome-Eesti õhtu kavas (24. II 1927); Rakendame raudaruunad — „Turán" 1928; Tervitus Ungari haridusministrile krahv Kuno Klebelsberg'ile, 8. V 1930; Sangarite sugu — „Turán" 1931.

G. Suits'u loomingust on dr. *Bán* tõlkinud: Sügiselaulu, Mehed — „Budapesti Szemle" a. 1921; Kevadel — Soome-Eesti õhtu kavas.

E. Enno Tipa-tapa hällilaul on dr. *Bán'i* poolt tõlgitud, trükitud Akad. Meeskoori kontserdi kavas.

M. Under'i luuletisi on tõlkinud noor andekas ungari luuletaja *G. Képes* [4]). Ajakirja „Uj Idök" veergudel on neist hiljuti ilmunud: Aadam, Valge värav, Päikesevann.

A. Reisman.

Kirjanduslik ülevaade.

Jakob Liiv: **Päikese veerul.** Autori kirjastus Rakveres 1933. 80 lk. Hind 1 kr.

„Päikese veerul" on vähenõudlik värsikogu, mis on autori poolt välja antud tema 75-aastase sünni- ja 55-aastase kirjanikutegevuse päevaks ja sisaldab luuletisi viielt viimaselt aastalt.

Luuletistekogu sisaldab laule mitmesuguselt ainealalt. Kõigepealt ülistab autor laulu võimu ja ilu, mis on olnud temagi „saatjaks pika eluaja", nüüd aga on „tume sügis põues" ja „roostetanud kandlekeeled." Oma viimast esinemist vabandab ta diskreetselt:

„Tahaks vaikida, kuid süda nõuab:
Laula ikka, laulu veidi veel!
Päike veereb, kesse teab, kas jõuab
Palju enam laulda sinu keel."

Järgneb loodusmeeleolusid, milledest on pisut intiimsema kohapealse varjundiga „Sügis Rakvere Tammikus". Kirjaniku isiklikke elamusi kajastavad ka „Sonetid Haapsalust". Ometi jäävad needki nüüdisaja lugejale liialt üldsõnalisteks. Pole kahtlust, et autor avaldub ehtsalt ja loomulikult, aga kui suurem haaravus jääb saavutamata, siis on selles süüdi vormi ühekülgne piiratud sõnavara ja mõtete ning tunnete peene individuaalse varjundlikkuse puudumine. Palju on kulunut, vähe uudset.

Paljudes luuletistes leiame heasoovlikku ja paljulootvat suhtumist noortesse, kes loovad uusi aegu. Tagasihoidlikult riivatakse armastustundeid kahes sonetis abikaasale ja mõnes noorpõlve mälestuses ning unistuses.

Soe isamaa-armastus läbib tervet luuletistekogu, olles põhitooniks ka pühendluuletistes, mida on autor kirjutanud väga mitmesuguste juubelite puhul. Need juhuluuletised ei kuulu sugugi valimiku halvemate hulka, vaid mõneski leidub üpris hoogsaid stroofe.

Üldiselt on Jakob Liivil optimistlikku usku isamaa tulevikku, kuid järsku üllatab lugejat süngemoelises luuletises „Varjud" leida sääraseid ahastavaid ridu:

„See maania mu rinnas nagu karjuks:
Su rahva vabadus pea muutub varjuks!.." (Lk. 19.)

Vormilt ühendavad kõiki luuletisi selgus, lihtsus ja puhas riim, mistõttu valimik omab klassilist ilmet. Kõik, mis väljendatud, on läbi tuntud ja loomulik ning sellisena väärtuslik. Kuid paratamatult on see vormiline ja sisuline lihtsakoelisus praegusaja lugejale klišeeliselt igav ja iganenud, on minevikuline. Ei või nõuda, et nüüdisajal vaimustutaks ridadest:

„Ja ootan sind,
Mul tuksub rind." (Lk. 38.)

Või kui esinevadki sõnad film, raadio, mis iseenesest tavalised, siis lugeja märkab neid siin kui erilisi uudsusi, ning sellistena mõjuvad nad dissonantsina.

---

[4]) „Loomingu" 1933. a. nr. 3 (lk. 326) teatel on ka E. Ruttkay Underit tõlkinud. Nende ridade kirjutajal puuduvad selle kohta andmed.

Siiski jääb „Päikese veerul“ hinnatavaks raamatuks ses mõttes, et ta annab hea lähedase kujutluse praegusest Jakob Liivist, kes püüab elada ajaga kaasa ja meelsasti soovib näha noorpõlve enda asemel. Eriti sümpaatne on selle värsikogu esinemise diskreetsus; sellisena jääb see raamat meile heaks mälestuseks autorist.

V. Mihkla.

Johannes Schütz: **Kaks leeri.** Eesti Kirjanikkude Liidu kirjastus Tartus 1933. 76 lk. Hind 2 kr. 90 s.

Johannes Schützi luuletoodangu kasvades tungib esile ikka rohkem ja rohkem selle kõrval, mis on programmiline, mis on teadlikult taoteldav, sellist, mis luuletaja pealiini suhtes on kas ebaoluline või mõnel juhul koguni vastureäkiv. „Maha rahu!“ ja „elagu revolutsioon!“ meeleolud pole „Kahele leerilegi“ võõrad, vaid selleski rõhutatakse oma kooli, mis baseerub kõige iganenu lõhkumise tahtel. Kuid Schütz pole siiski mingi esteet revolutsiooni suhtes, kes mässu armastaks ainult mässu enda pärast. Ta sotsiaalne sihiteadvus on niivõrt selge ja tugev, et talle märgatamatuks pole võinud jääda viimase aja revolutsioonide muutumine ebaedulisteks tema vaadete suhtes. Pole mingi au olla revolutsionäär ka siis, kui igal uuel pöördel on järjest suurem tendents muutuda tagurlisemaks.

Vahest just sellepärast on Schütz „Kahes leeris“ loobunud rohkem kui varemalt suurest plaanist, maailma näitelavast, ja otsib nüüd vastavalt enam elamusi ühiskondliku elu algrakukesest — perekonnast, isiku vahetust lähedusest, vahetevahel kitsenedes ja sulgudes koguni iseendassegi. Ühes sellega muutub aga ka toon. Suure plaani teoreetilises õhkkonnas, vähemas või suuremas abstraktsuses pole raske tarvitada programmiliselt „mehist ja karmi“ sõna. Maailma näitelava jaoks abstraheeritud masside määratu viletsus või tohutu rõõm jätavad meid tavalisesti ikka külmemaks kui mõni otse silme ees olev konkreetne pilt vigastatud käest-jalast, abitu lapse nälgimisest või muust säärasest. Ja tõepoolest pole suutnudki Schütz vahetut viletsust nähes püsida „mehise ja karmina“.

Sentimentaalsuseni küündiv südamlikkus pole hoopis võõras Schützi varasemaski luules, nüüd aga on see tõusnud kaugelt üle juhulisuse piiride. „Kahe leeri“ esimeses osas valitseb tervenisti sentimentaalne toon, kuid ometigi mitte ühelgi juhul nõnda, et see tunduks vulgaarsena. Eriti diskreetselt ja kaasa helisema panevalt on Schütz osanud koputada meis igaühes peituvale sentimentaalsusele „Koputuses“, luuletises mitte midagi oma seisundist ja saatusest aimavast kerjuslapsest, või ka Lermontov'i populaarsest lapseuinutamislaulust inspireeritud „Õhtulaulus“. Pilt teadumatust noorusest ja selle pea kohal paratamatult rippuvast ühiskondlikust hädast on antud tagasihoidlikult, kuid ometi nii reljeefselt, et vahenditult loob lugejaski saatusliku traagilisuse mulje. Hoopis drastilisemaid vahendeid on tarvitanud Schütz „Mustas vankris“ ja „Rüblikus“; ka neis ei jää ta mõjuta, kuid see mõju on siiski märksa kinolisem. Sama ehtne ja oma sentimentaalsuses loomulikuna tunduv on Schütz veel isa surmast kõnelevas luuletises „Lihtsalt“, osalt ka „Näos“, milles saab elavaks palavikukujutelmade kaudu väljenduv seotusetunne emaga.

Helladest tunnetest pakitsevate luuletiste kõrval leidub esimeses osas ka teisi, mis on karmimad — nagu „Kangelased“, „Kerjus sillal“ ja veel mõned — seejuures aga ka abstraktsemad. Eriti „Kangelastes“ muutub sõjainvaliid mingiks tuhandepalgeliseks sümboolseks etteheiteks. Intiimsusest õhkub ses osas aga veel „Visand“, luuletis tuju langusest, kuristikust tahtmiste ja saavutuste vahel, tõdede kättesaadamatusest.

Luuletaja lähema ümbruse vaatlusest võrsunud esimene osa lõpeb siis Schützil üsna haruldase pöördumisega enesesse. Teist osa moodustav

poeem „Haamer“ haarab aga jälle kaugemale välismaailma. Ühe talupallakäimislugu, ühe viimaste aastakümnete murranguis kohanemisvõimetu taluperemehe saatust kujutada, siis niihästi sotsiaalset kui ka psühholoogilist probleemi harutada tahetakse ses värsivormilises novellis. Kahjuks küll mitte kõigiti tunnustatavate tulemustega. Ülesanne ei nõua mitte ainult sujuvaid värsse, oskust meeleolude ja sotsiaalse miljöö tabamises, vaid ka võimeid isikukujutamises. Ja just viimases, isiku psühholoogilises kujundamises pole Schützi võimed veel kõigiti küündivad. Igatahes pole „Haamri“ kangelase Juhan Muguri ümber sel määral õhku, valgust ja varju, et see kuju kerkiks küllalt elavana meie silmade ette.

Kui „Haamer“ mõndapidi meenutab omaaegset „Pätti“ ja nii esimese osa vähemtuntud Schützi lähendab varemast ajast tuntud Schützile, siis kolmandast osast leiame ees peamiselt endistest kogudest koduseks saanud luuletaja, kes jälle teotseb suurel plaanil ägeda ja hoolimatugi ühiskondliku võitlejana. Kui ta ennist eluliste kogemuste najal oli jõudnud äratundmiseni: „su süda hoiab kannataja poole — sa tunned nii ja teisiti ei saa“, siis leiab ta nüüd sessamas raamatulistki kinnitust („Raamatutega“). Nagu raamatud kinnitavad luuletajat selles, kumba leeri valida, nii kinnitavad nad veel kord ka võitlusetarbes ja võitlusetaktikaski. Ise küll sõnasepp, jääb Schütz vaimurelva mõju suhtes ometi skeptikuks. „Aadete heitlus“ on talle lõpuks ainult „tuiskude sõkk“ ning „tõe lunastab“ vaid vägivald, lunastavad lennuk ja kahur. Kurja paratamatusega juhib elu „ürgne vanne, mis nõuab julmust, nõuab verd“ ja „mõrva lunastab vaid vastne mõrv“.

See vanatestamentlikult karm ja mehine elutunne mõjub, nagu vareminigi, paremais luuletisis täiesti ehtsana, kuigi on ilmses vastuolus „Kahe leeri“ esimese osa värssidega. Aga jätkub neid vastuolusid raamatu kolmanda osa luuletiste omavahelistegi suhete jaoks. Nii dokumenteerib luuletis „Ühele sõbrale“ arusaamist ka vastastest ja „Kell 10 õhtul“ tõstab esile kahtlemise ja oludes seotuse meeleolusid, mis toovad võitlushüüdudesse ikkagi üsna tugevad dissonantsid

Rahuliku punkti rahutule raamatule paneb luuletaja looduselauluga (jällegi haruldus Schützil!) „Märtsi päike“, millesse küll kergelt on põimitud muidki motiive.

Schützi neljanda kogu puhul ei ole vahest enam varane kõnelda mõningate puhtkutseliste joonte tekkimisest ta luuletajaiseloomus ja nende eest hoiatada. Kui see kutselisus peitub nii õnnelikkude väljendite nagu „kätt läbi kinda pistis külmaohak“ üha sagedamas ja hõlpsamas leiutamises, siis võib selle puhul tunda aina rõõmu. Halvem elukutselisuse märk on aga küll see, kui juba kerjuski lonkab jambitaktis, ja ka see, kui sõnasõlmimiskergus meelitab värsside sepitsemisele pikemalt, kui seda paratamatult nõuab sisu kaal. Mingisugust kutselist mehaanilisust ja ülesande kergekstegemist võib näha veel selleski, kui tarvitatakse ülisageli näit. „kaema“ pro „vaatama“ ainult rütmistamishõlpsuse pärast, hoopis arvestamata jättes nende sõnade eri stiiliväärtuse. Üldiselt pole „Kahes leeris“ ses suhtes küll veel midagi oluliselt ära rikutud, kuid kergeid hädaohtu ennustavaid märke on olemas.

„Kaks leeri“ on asetanud Schützi teravamini kui varemalt isikulise ja üleisikulise vahelise vastuolu ette. On selge, et ükski luuletaja, ükski kirjanik ei saa olla mingi idee illustratsiooniks, kui ta ei taha muutuda elutuks skeemiks. Teiselt poolt aga soistub oma olemuses see, kes vasturääkivuste kartusest heidab kõrvale igasuguse ühiskondlik-eetilise idee. Sellepärast ärgu tuntagu muret nende sisemiste lahkhelide pärast, mis üleskergitab Schützi uus luuletistekogu. Küsimus seisab hargu kiskuvate jõudude vahel õnneliku tasakaalu leidmises, ja väljavaateid viimaseks on Schützil igatahes olemas.

O. Urgart.

Heiti Talvik: **Palavik**. Luuletusi 1924—1934. Kammisseppade kirjastus Tartus 1934. 53 lk. Hind 2 kr.

Üle hulga aja on meie kirjanduses jälle kord esinetud väljakutsuvamate esteetiliste pretensioonidega. Esinevad uus luuletaja — kelle värsse küll on aeg-ajalt lugeda saadud „Loomingus" — kui ka uus kirjastus. „Palaviku" kunstikavatsuslik välimus kui ka sisu omapärasus satuvad kokku kirjastusenime „Kammisseppade" ebatavalisusega: kõik näitab, et siin üritatakse midagi uudset ja silma paista tahtvat. Võib möönda, et kõigepealt raamatu ilustamises on see püüe õnnestunud. Eri jagusid alustavad pildid on hoitud grotesk-romantilises laadis, illustreerija Ott Kangilaski paremaiks saavutisiks on aga luuletiste initsiaalid. Mõned neist vääratavad veidi pinnalisse groteski, kuid üldiselt lisavad nad peale lehekülgede visuaalse elustamise ka meeleolu.

Sisult jätab „Palavik" veelgi erandlikuma mulje kui välimuselt. Talvik on oma kümneaastase värsiharrastuse tulemusist esitanud siin ainult parima; valik pole arvukas, kuid seda tihedam. Täitematerjal peaaegu puudub, nii et ainult mõni üksik varasem ning vähem küps luuletis, nagu „Karidel" või „Tantsi", annab võimalust esile tõsta parimat keskpärasema taustal ja jälgida autori kunstivõime arengut. Sama ühtlus valitseb luuletiste elamuslikus sisus. Peale nooruslikuma-heledama esijao (milles on vaid 5 lehekülge) ja lahendava lõppluuletise on kogu valimik sõnastamas aina teravat pessimismi — enesehävingu ja hukatuse meeleolusid, lootusteta tundmuse ja uskumusteta mõistuse traagilist sisepalangut. Sõjale järgnenud süngusromantika, varakõrvetatud nooruse meeleheite-luule, nagu teda võib kohata kõige enam saksa ekspressionismis, avaldub siin selgel, ent ka omapärasel ning isikupärasel kujul. Süngusepaatos ei jää Talvikul magedaks: teda on enamalt vürtsitud naturalistliku paatosega ja groteskiga à la François Villon. Romantilist mina-elamust on suudetud küllalt objektiivistada, valada enam või vähem sümboolseisse piltidesse. Need pildid kasustavad tegelikkusest ainult „inetuse ilu" või ka otsest dekoratiivset ilu; kogu säärase luulelaadi suhtumine reaalsusse on eralduv või tagasitõrjuv, vähe vitaalne, ilma eriliste väljavaadeteta üldsusele või tulevikku. Seda teadlikum ollakse siin aga oma kunstilisest ülesandest.

Niiviisi tundub, et „Kammisseppade" kollektiivse nimetuse taga seisvad isikud on revolteerimas meil juba mõnda aega kestnud „elulähedase" kirjandusevoolu vastu.

Meie lüürikas on viimaseil aastail pingutatud just vabaneda omaaegse „Noor-Eesti" ja „Siuru" esteetika eestkoste alt. On tehtud ergutavaid edasitunge sellise luule suunas, mis põhjeneks tegelikkuse tunnetamisel ja elujulgusel, selle asemel, et endist viisi ehitada varjupaiku eluarguste hellitamiseks ja sektantlikkude ilukultuste arendamiseks. Ka eesti luules on kujunemas midagi uue esteetika, „stil nuovo" taolist.

Kui selle suuna seisukohalt vaadelda Heiti Talviku „Palavikku", siis võib temas kohata paljugi reaktsioonilist, „vanaaegset". Aga Talviku estetistlikul hoiakul on väga vähe sarnast meil aastakümne eest moes olnud nõrgakondilise ja ilutsus-liiglihalise lürismiga. „Palavikust" loeme enamalt aina pronksist luulet: sisu kui ka nimelt vormi valitsetakse, eneseväljendus on objektiivistatud võimalikult tihedalt. Siin pole tegu „laulmisega" ebamääraste tundmuse-ajede sunnil. Säärane estetism mitte üksi ei õigusta end alati oma piires, vaid on õpetlik jälgida ka neil, kes revolteerivad kitsa kunstiklassitsismi vastu.

Talvik igatahes on truu kunstiklassitsismile, austab pigemini ammuseid autoriteete maailmakirjanduses kui katsetab uuendustega. Juba traditsioonilise vormi selgus on siin tunnusmärgiline omadus, mis suuresti tagab sõnastuste kvaliteeti. Sellele lisandub luuletiste lühidus — nappus väljenduses, üks Talviku peavoorusi. Pikim ja pikarealisim luuletis, ballaaditao-

line „Karidel“ (varasemailt aastailt) on üldmõjus ebaselgemaid ja kohati hõredamaid palasid valimikus (muide minnakse allitereerimisega siin liiale). Talvik ei tarvita vabavärssi ja — mis veel silmapaistvam — ka mitte uusriimi. Hea vana kooli õpilasena otsib ta võimalikult täielikke ja küllaseid kooskõlasid. Tulemused on head, kuna nimelt riimisundus ei too siin endaga kaasa kunstlikku sõnajärge ega kistud võrdlusi. Talviku värss on riimilt kui ka oma keele loomulikkuselt üks klassilisemaid eesti kirjanduses; tihti mõjub ta otse suursuguselt täiskõlalisena. Selle ladinliku väljendusnoblessiga on huvitavas suhtes piltide-võrdluste süngusromantika, mille naturalistlikud ajed tõusevad paiguti ülemeelikuseni. Kokkuhoidmatult demonstreeritakse siin võllaid, raiperonki, rotte, taude ja hullude kirgede purpurtoogasid. Eriti selletaolist ühendit klassiliselt lihvitud vormist ja julgelt romantilisest sisundist kohtame maailmakirjanduses mitmeti — näiteks Baudelaire'i luules. Võibki öelda, et Talvikule on stiili-eeskujusid kui ka inspiratsiooni ilmsesti andnud sellised „klassilised romantikud“ nagu Villon ja Baudelaire (mõnel määral ka Poe); neile lisanduks Verhaereni dekadentsema perioodi toodang ja lõppeks mõned saksa ekspressionistid.

Nimetatud mõjud ei ilmne „Palavikus“ mitte epigoonlikkude jäljendustena; nad on sulatatud üsna ehtsaks tervikuks. Tuleb tähele panna, et luuletajale on olulised isiklikud elamused andnud aluse lähenemiseks neile eeskujudele. „Ristimine“ pildistab meelelisis sümboleis romantilise ekstaasi hävitavat järelmõju; luuletis on üks jõulisemaid valimikus. Teisal tsitaat Dostojevski'lt — „kogu eluaja on mind piinanud Jumal“ — vihjab autori pessimismi usuelamuslikele allikaile. Ei saa haarata religioosset usku ega usaldada ka meelte elu.

Aga seda lõhkikäristatuse ja juuretuse masendust ei väljenda autor mitte tundmusevalanguis ja hüüatusis; kõikjal otsib ta üldmaksvamat, püsivamat võrdpilti oma elamuste kehastamiseks: „Käes väriseb tal silmus. Tuhmuv sügis / ta üle musta langetamas lippu.“ Luuletaja on teataval määral üle oma meeleoludest — ja seda teravamalt oskab ta neid sõnastada. Seesmise ahastuspaatose valab ta tihti üsna naturalistlikult välisesse, trotsivasse paatosse (just siin ilmneb sugulus Villon'i, Baudelaire'i, Verhaeren'i dekadentsiga), ja saavutab häid tagajärgi. Tihti küünib üleolek huumorini, nii et võikus pole just tõsine, küll aga jõuline: loetagu „Blasfeemiline ballaad“, „Paaria“, „Don Ramon“. Sonett „Vana sepp“ on peaaegu žanrpilt; meeleolu on tihendatud näiliselt jahedasse, ent väga mõjuvasse plastikasse. Ka mina-luuletised ei loobu kuski hoolega valitud dekoratsioonist; seejuures on eneseavaldus neis siiram ning tõsisem.

Kohati võib Talvikut siiski kahtlustada ka poseerimises poosi pärast — või õigemini teatavas nooruslikus ülepingutamises. Spliini ja allakäimiselamust puhutakse mõnikord liiati üles: „mu värsid... ürgtuumas jäisel pärvärsid / kui rauga fantaasia“. Samuti mõjuvad pealiskaudsetena mõned võtted armastusluuletistes: „et murraks tiigrina Sind kas või silmapilk“. Lõppeks, romantiseerivate adjektiivide ning võrdluste tarvitust võiks Talvik piirata ja näidata enam asju endid: luuletised lõpevad silmapaistvalt tihti kui-võrdlustega, mis ei anna teravat puänti.

Aga jättes need üksikasjad peab lõpetama tõendusega, et kui hindame kirjanduslikke väärtusi omaette, lahus meie praegusist elulisemaist tunglemisist, siis võib Heiti Talviku debüteerimist pidada üheks õnnestunumaks meie lüürikas. Mis on esitatud, see on mõjuv ja väärib tutvumist.

H. Paukson.

Didaktika põhijooned. Vaimuteaduse alusel selgitanud Mihkel Kampmann. K./Ü. „Loodus“ Tartus 1932. 160 lk. Hind 4 kr. 90 s.

Lisaks J. Käis'i „Õpetuste põhiküsimustele“ ja A. Kuks'i „Sissejuhatusele didaktikasse“ oleme rikastunud avarama teosega — 160 lk. peent kirja — didaktikas.

Eessõnas seab autor enesele ülesande: „eelseisvas kirjatöös taotlen anda didaktika alal esile tulnud voolude ja arvamiste sünteesi", ühtlasi „keeldudes laskumast isiklikku algupäratsemisse ja ümberhinnetesse". Peab tunnustama, et asetatud ülesanne on väga vastutusrikas ja nõudlik. Kui aga autor edasi selgitab: „mu isiklik töö käesolevas raamatus seisab ainete valikus mineviku-, oleviku- ja tulevikudidaktika alalt", siis tundub, et autor ei ole mõistnud oma ülesannet ja selle raskust. Luua didaktiliste voolude süntees üksnes ainete valiku abil, ilma isiklikkude ümberhinneteta, on sünteesi mõiste ignoreerimine. Pealegi avaldab autor raamatu pealkirjas, et ta on „didaktika põhijooned vaimuteaduse alusel selgitanud" (siin on küll tegemist E. Weber'i raamatu — Didaktik als Theorie des Unterrichts. Eine allgemeine Unterrichtslehre auf geisteswissenschaftlicher Grundlage, 1925. 327 lk. — pealkirja sugestiooniga). Vaimuteaduslik didaktika on vaid üks didaktiline vool. Kui aga M. K. esineb selle voolu kandjana, kuhu jääb siis lubatud „didaktika alal esile tulnud voolude süntees"?

Eessõna lõpul kirjutab autor: „Kes soovivad veel rohkem teada saada kui käesolev raamat sisaldab, neile on üksikute küsimuste lahendusel kätte juhatatud ainesse puutuv kirjandus, millele mu kokkuvõte toetub."

Sel puhul kirjutab Andres Pärl M. K. „Didaktika" arvustuses („Kasvatus" 1933, nr. 3) järgmist: „Minu kokkuvõtte järgi toetub kogu töö ümmarguselt 50 eriteosele. Esialgu torkab silma, et mõnd teost on tarvitatud vanemas väljaandes... Muuseas olgu öeldud, et teoseid on nimetatud viie keele valdkonnast — saksa, inglise, prantsuse ja vene."

Nii siis on (pealkirja ja eessõna põhjal) M. K. „vaimuteaduse alusel selgitanud didaktika põhijooned", „taotelnud anda didaktika alal esile tulnud voolude sünteesi", mille juures teos toetub umbes 50 eriteosele viie keele valdkonnast.

Õigustatud ootustega hakkad lugema: „Kooliõpetus on kunst, mille õigeks käsitluseks läheb tarvis kindlaid teoreetilisi juhiseid. Enamik neist seadustest, mille järele toimub kunstipärane kooliõpetus, maksab kõikide õppeainete kohta. Õppekunsti üldiste juhiste kavakindlat esitust nimetatakse didaktikaks ehk õpetusõpetuseks. Didaktika on tuletatud kreeka verbist „didaskein" — õpetama."

Kuna loetud tekst tundub liiga tuttavana nii sisult kui ka vormilt, siis orienteerud didaktika käsiraamatuis. A. Herget'i „Lehrbuch der Pädagogik"[1]), 2. osas, 1920, lk. 71 loed: „Das Unterrichten ist eine Kunst und verlangt... eine genaue Kenntnis alles dessen, was bei der Ausübung zu wissen notwendig ist... Alles das, was der Unterrichtende von seiner Kunst wissen soll, enthält die Unterrichtslehre oder Didaktik (vom griech. Worte didaskein — lehren)..."

Nii selgub, et kogu lk. 5 ja suurem osa 6-dast leheküljest on kas ümberjutustis või tõlge Herget'i teose 69.—71. lk. järgi.

Kui lk. 6-dal lugejat sisu poolest irriteerib lause, mis Herget'is ei leidu: „Esitaja arvab, et õpilane peab väljast sissepoole arenema...", siis leiab ta selle algallika E. Weber'i „Didaktikas" lk. 8-dal.

Lk. 7-dal kirjutab M. K.: „Ei ole veel sellest küllalt, et õpetaja õpilastele kavakindlalt teadmuste ja oskuste kujutlusi (!? J. T.) edasi annab, millega piirduski vanema aja didaktika mõiste. Uuema aja pedagoogikas ei rõhutata enam niipalju teadmiste omamist, kui nende omandamist..." Sedasama kirjutab A. Schmieder — „Allgemeine Unterrichtslehre", 1920, lk. 1. Jne.

Analüüsi jätkates võib „Didaktika põhijoonte" koostamise kohta asetada järgmise diagnoosi: M. K. on üsna

[1]) Didaktika osa on selles mahutatud 64 leheküljele.

põhjalikult — kas ümber jutustades või tõlkides — kasustanud kahte vähemat õpperaamatut, nimelt Herget'it (64 lk.) ja Schmieder'it (118 lk.). Sporaadilisemalt, kuigi mitmes osas, on tarvitatud Weber'it; sealt on toodud ms. kõik skeemid (30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 40, 41, 67, 72, 136, 137), peale kahe (5, 74), ilma et seda kuskil oleks nimetatud (ainult lk. 41 toodud nädalakõvera puhul on nimetatud — küll valesti — Messmer). Tunduvalt — peamiselt õppeainete valiku ja jaotuse käsitelus — on kasustatud veel Regener'i juba üle 30-ne aasta tagasi kirjutatud raamatut „Allgemeine Unterrichtslehre", 1913. Nimetatud neljast didaktikast võib ainult Weber'i oma nimetada originaalteoseks, teised kolm on õppe- või käsiraamatud. Peale selle on M. K. „Didaktika" üksikuid lehekülgi täiendanud järgmistest raamatutest: „Teel töökoolile" III, 1926 (J. Käis, Õpetuse põhiküsimusi); „Kooliuuenduse päevaküsimusi", 1930 (J. Rabinovits, Decroly-süsteem); W. James: „Kõned õpetajaile", 1921; J. Parinbak jt.: „Üldõpetus Rakvere õpetajateseminari harjutuskoolis", 1929; H. Itschner: „Unterrichtslehre" I osa, 1921; R. Seyfert: „Die Unterrichtslektion als Kunstform", 1920; W. A. Lay: „Experimentelle Didaktik", 1920. Kui seda loendit on võimalik täiendada, siis vaid mõne üksiku teose võrra.

Kuidas on aga nüüd lugu teiste ligi 40 eriteosega, millele M. K. „Didaktika peaks toetuma?

Lk. 12 on M. K. joone all maininud O. Willmann'i klassilist teost „Didaktik als Bildungslehre", 1923. Vastav koht on järgmine: „Kuigi kaudne huvi ja utilitaristlik joon koolitööl mõõtuandvaks ei pea olema, poleks õige neid täiesti ignoreerida. Õpilane, kes õpitööl sellest lootusest jõudu kogub, et hariduse abil endale seltskonnas silmapaistvat kohta võita, pole küll muuside sõber ja lemmik, aga ka veel mitte piiratud mõistusega egoist. Seesugune õpimotiiv on siiski väärtuslikum kui see, mis inimesis ajab teatavat hariduskraadi omandama ainult moe pärast. „Käsitööline, kes äriajamise tõttu joonistuskunsti harrastab, orkestrant, kes mitmel mänguriistal harjutusi teeb, kelner, kes keeli õpib, andub õieti tervemale stuudiumile kui pintseldav, klimberdav, parleeriv moepublik."" Tekib küsimus, miks on toodud Willmann'i teosest selline juhuslik tsitaat, kuna W-i otsest mõju M. K. töös märgata ei ole? Sellepärast, et Schmieder'il lk. 4-dal on toodud sama koht: „Dieses mittelbare Interesse aber ganz unbeachtet zu lassen, wäre ebenfalls nicht richtig. „Der Schüler, welcher bei der Lernarbeit Kraft schöpft... als das pinselnde, klimpernde, parlierende Modepublikum" (Willmann)."

M. K. „Didaktika põhijoonte" lk. 13. leiame: „Ernst Linde ütleb: „Sümpaatia õpetaja vastu ehitab õppeainele kaudseid sildu."" Schmieder'i raamatu lk. 4: „Die Symphatie für den Lehrer baut dem Stoffe goldene Brücken (Linde)." M. K. on omalt poolt lisanud küll eesnime Ernst, joone all aga teost nimetanud ei ole, kuna raske on öelda, missugusest teosest pärineb tsitaat. Kui M. K. on nimetanud joone all (lk. 9) E. Krieck'i „Philosophie der Erziehung" (lk. 20) või H. Gaudig'i „Didaktische Präludien", siis on toodud neist teostest samad katkendid, mis J. Käis'il (Õpetuse põhiküsimusi, lk. 6, 26). Lk. 31. mainib M. K. Comenius'e „Didactica magna't" koguni peatüki (XXIX) märkimisega. Kui selle põhjal oletada, et autor on klassikuid kasustanud (milleks ta lootust annab eessõnas), siis osutub see eksimuseks. Sest kui Comeniuse klassilise teose didaktilisest küllussarvest ainult ja just sama osake on laenatud, mis E. Weber'ilgi (lk. 67) toodud, siis on selge, et ka seda teost ei ole M. K. otseselt kasustanud. „Didaktika põhijooned" olevat kirjutatud „vaimuteaduse" alusel. Selle voolu kapitaalteost E. Spranger'i „Lebensformen" on joone all nimetatud kaks korda (lk. 66, 81), kuid mõlemal korral vaid E. Weber'i kokkuvõtete põhjal (lk. 22, 159—161). Ka G. Kerschensteiner'i teost „Begriff der Arbeitsschule" on mainitud kaks korda (lk. 36, 78), aga mõlemal korral on kas tsiteeritud või refereeritud samad katkendid, mis Weber'ilgi

(lk. 77, 24, 44). Kerschensteiner'i teosest „Die Seele des Erziehers" on 139. lk. samuti refereeritud vaid Weber'i (lk. 203) põhjal. Sapienti sat! Eelöeldust selgub ka, miks M. K. peab ignoreerima üht tsiteerimistehnika põhinõuet — näidata lehekülg, kust tsitaat on võetud: tal enesel ei ole see teada.

Et enamik joone all mainitud kirjandusest on toodud korralikkude raamatute järgi, siis kuulub see parema hulka. Aga et autor ei ole saanud paljudesse neist kriitiliselt suhtuda, siis on iseküsimus, kas loend on meie lugejaskonnale (mitte saksa omale) didaktikasse süvenemiseks sobiv ja soovitav. Suure osa loendatud teoste (H. Bergson: „L'évolution créatrice"; E. Spranger: „Lebensformen"; P. Natorp: „Platos Staat"...) side didaktikaga on üsna kaudne; paljud teosed on sellele lisaks raskesti loetavad (W. Stern: „Differentielle Psychologie", „Die menschliche Persönlichkeit..."). M. K. kirjutab (lk. 150): „Ka võivad õpilased iseseisvalt kõige lihtsamate tööriistadega osalt väärtuseta jätetest valmistada kõlblikke aparaate, nagu seda juhatab Raimund Fischer oma „Elementarlaboratorium'is" arvukate näidete varal." Kui nüüd meie algkooliõpetajad („Didaktika" lugejate enamik) muretseksid sellise huvitava teose, siis pettuksid nad. M. K. on siin tõlkinud Weber'ist (lk. 241), teadmata ja küsimata, kas teos ka meile sobib, pealegi lubamatult tõlkimata jättes, et teos räägib vaid füüsikaliste aparaatide valmistamisest.

Mis puutub kasustatud autorite mõtete edasiandmisse eesti lugejale, siis tuleb tunnustada, et üldiselt on teos soravalt loetav. Kahjuks leidub siin omajagu ebatäpsusi ja muid arusaamatusi. Olgu mõned näited: „Need (kasvatus ja õpetus) püüavad inimest käsitada tervikuna, mitte ainult mõtleva, tundva ja tahtva olendina" (M. K., lk. 6). Weber'is (lk. 7) leiate: „denn beide, der Unterricht wie die Erziehung, suchen den ganzen Menschen zu erfassen, zu bilden und zu formen, nicht nur den denkenden, nicht nur den fühlenden, nicht nur den wollenden und handelnden."

M. K. lk. 7. loete: „õpetus peab end seadma kasvatuse teenistusse ja olema sellest sõltuv. Seesugust õpetuse ja kasvatuse vahekorda rõhutab esmakordselt Johann Friedrich Herbart..." Selle Herbarti teenete suurendamise pedagoogika ajaloos parandab Schmieder'i lause (lk. 1): „Herbart (1776—1841) war es, der dem Unterrichte diese Stellung zum ersten Male mit allem Nachdruck zuerkannte..." Mis ütleb aga pedagoogika ajalugu järgneva avaldise kohta (lk. 52): „Sokratese õpilased olid täisealised. Kõige pealt viis Sokrates nad veendumusele, et nad käesoleva õppetüki sisu veel ei tea..." Millise „koolmeistrina" on Sokratest küll kujuteldud! (Koostatud — küll ekslikult — Schmieder'i lk. 87. järgi.)

Filosoofia ajalugu ei saa nõustuda väitega (lk. 48): „Induktiivse menetluse ideeline algataja on inglise õpetlane Francis Bacon Verulamist, kes 1620. a...." (Schmieder, lk. 42: „Die Bezeichnungen (inductio, deductio; J. T.) sind in unserer Bedeutung erst von Baco von Verulam in seinem Werke Novum organon (1620) angewendet worden.") M. K. (13) lause „„Forma" ladina keeles ehk „ethos" kreeka keeles tähendab kuju, s. o. Aristotelese mõttes asjade olemust." — on küll peaaegu tõlge Herget'ist (lk. 72): „Das lateinische Wort forma = Form, Gestalt gibt das griechische ethos wieder, womit Aristoteles das bezeichnete, was das Wesen der Dinge ausmacht." Et Herget on siin ekslikult ἔθος tarvitanud εἶδος asemel, siis oleks tulnud Herget'i viga parandada. M. K. (lk. 142): „Diesterweg ütleb õigusega, et kooliõpetajal kirstunaelteks on: tüli kodus naisega, resp. mehega, tüli kolleegidega, tüli ülemu-

sega." Herget (lk. 128): „Diesterweg sagt mit Recht, dass es drei Sargnägel für den Lehrer gebe: Streit mit seiner Frau, Streit mit den Kollegen, Streit mit dem Vorgesetzten." (Diesterweg oma aja — 1790—1866— lapsena naisõpetajaid ei arvestanud.)

Üllatavamate hulka kuulub järgmine lause (lk. 134): „Puhtsotsiaalset tüüpi õpetajat, keda Georg Kerschensteiner soovitab, ähvardab koolis poliititsemise hädaoht, kui ta sotsiaalsete huvide rahuldusel ei pea piiri." Kui autor ei tea seda, et Kerschensteiner'i ja Spranger'i järgi seisab sotsiaalne tüüp politilise tendentsiga võimu-inimese tüübist täiesti lahus, paljuti vastandina, siis ei tunne ta „vaimuteaduse katekiskmust" (Spranger, Lebensformen) ega Kerschensteiner'i vastavat põhiteost (Die Seele des Erziehers). Kuidas võimaldus tal sellistel tingimustel „didaktika põhijooni vaimuteaduse alusel selgitada"?

Et „Didaktika" sisaldab peamiselt kas ümberjutustist või tõlget, siis on autori omi mõtteid teoses napilt. Need avalduvad ülekaalus lühemates täiendavates märkustes, nagu: „Meil Eestis on ta (nädala tunnikava) õppekavadest eraldatud" (lk. 29). „„Ärgem väsigem valgust näitamast, viimaks näevad ometi!" ütleb rahvapedagoog J. W. Jannsen" (lk. 17). Kuid mõnikord korrutab autor tarbetult mõtteid, mis vastavad saksa oludele, nagu: „Oli aeg, mil lühikesed õpperännakud seisid koolitöö tulipunktis. Arvati, et ka kõige lihtsamaid asju klassis pole võimalik käsitella..." (Weber, lk. 229). Saksa orientatsioon (ms. avaldub see ka saksa nimede liigsuses) mõjub paiguti eksitavalt, kuigi seda püüavad pehmendada leheküljed Dalton-plaanist, Decroly-süsteemist, testidest ja eksamitest.

Kokkuvõttes —„Didaktika põhijoontel" on olulisi puudusi: töö ülesande ja allikate suhtes on äratatud liialdatud lootusi; kirjanduse kasustamise alal tekib tõsiseid arusaamatusi; soovitatud kirjandus ei ole osalt autorile enesele tuttav ja on meie lugejaskonnale mõndapidi ebasobiv; kasustatud autorite mõtete edasiandmisel on ebatäpsusi; kõrvuti vaieldavate väidetega leidub eksimusi didaktika ja tema abiteaduste (pedagoogika-, filosoofia-ajaloo, psühholoogia) seisukohalt; ühenduses kasustatud allikatega eksitab kohati saksa orientatsioon; eesti kooli erilisi nõudeid ei ole küllaldaselt arvestatud.

Need puudused ei tohi varjata raamatu tähtsaid voorusi: Teos on soravalt loetav ja kirjutatud usaldust-väärivate raamatute järgi. Ta on meie olude kohta väga avar didaktiliste probleemide käsitelu. Autor on toonud väärtusliku annuse terminoloogiliste raskuste ületamiseks. Teose ülesehitus on õnnestunud. Teos sisaldab huvitavat materjali. Ta annab juhatust ja äratust koolitegelastele paljudes elulistes küsimustes, nagu: õppekavad, tunnikavad, küsimustehnika, sisukas õppeveste, õppetöö tehnika, tööastmed töökoolis, testimenetlus, Dalton-plaan jne. Loendatud küsimused ei ole kaugeltki vaid koolitegelaste erialaks, nad haaravad ka laialdasi kultuurihuviliste lastevanemate ringkondi. Paljud raamatus aruteldud teemad, nagu: harmooniline haridus, õpetuse kasvatav ülesanne, isetegevus, eksamite küsimus jt., huvitavad iga haridussõpra.

Tahaksime loota, et raamat rohkesti lugejaid leiab haridussõprade ja koolitegelaste hulgas.

Autor on püüdnud tulla abiks eesti lugejatele didaktilistes küsimustes orienteerumisel. Kui raamatus ilmneb küllalt puudusi, siis näitab see selgesti, et korratiku didaktika kirjutamine on raske ülesanne. See nõuab peale eluliste kogemuste ka laialdast teoreetilist eruditsiooni, mitte ainult omal alal — didaktikas-pedagoogikas, vaid ka, mis rõhutatav humanitaarteaduste suhtes üldse, naaberaladel, siin eeskätt filosoofilistes distsipliinides. Mõistagi on tarvilik ka õige suhtumine kasustatavasse kirjandusse.

Juhan Tork.

Vastumärkusi

Juhan Tork'i avaldistele mu „Didaktika põhijoonte" kohta („Eesti Kirjandus" 1934, nr. 2).

Teoreetiline eruditsioon eristab teaduslikke uurimusi vabadest populaarsetest esitistest, mis taotlevad tegelikke eesmärke, ilma et tahaksid luua teaduslikke väärtusi. Minu populaarselt koostatud didaktika õpperaamatu arvustaja J. Tork pole kirjutanud uurimusi, ka mitte trükki andnud populaarseid esitisi, siiski tuleb talt nõuda nende vahetegemist, kui ta esineb arvustajana. Sest kui vaadeldakse teost väärast vaatevinklist, siis jõutakse paratamatult vääradele järeldustele.

Populaarses esitises on lubatud kasustada usaldatavaid eeltöid, mis kergendavad referaadi kirjutamist. Kui eesmärk ja töökava seda nõuavad, võib refereeritavaid aineid ümber sulatada ja sisu edasi anda vabalt. Kuid lugeda ei saa veaks, kui ühtlasi nimetatakse ka põhjapanevaid teoseid, millele teatavad eeltööd rajanevad, pealegi kui sisu on võrreldud algallikaga või kui toetutakse teostele, mis varemalt on loetud. Ometi ei saa õpperaamatu kirjutajalt nõuda, et ta algallikaid peab laiemalt tarvitama, kui see tema töökavasse sobib. Nii oleks suur eksimus, kui keegi hakkaks moodsat koolididaktikat kirjutama 1872. a. kirjutatud O. Willmann'i *Didaktik als Bildungslehre* põhjal, mis sisaldab palju ajaloolisi aineid ja käsitleb hariduse levitamist ka väljaspool kooli. Vanemaid põhjapanevaid töid saab kasustada uute nõuete järgi koostatava õpperaamatu kirjutamisel ikka ainult osaliselt. Edasi esineb arvustaja väärarvamusega, et populaarse esitise kirjutaja peab nimetama tsiteeritavate teoste lehekülgi. Jätkub sellest, et referent vastutab selle sisu eest, mida ta edasi annab kas otseselt või kaudselt. J. Tork on analüüsinud 4 leheküljel ainult mu töö kirjanduslikke aluseid ja nende vahekordi mu raamatu koostamisviisiga, nagu seisaks tal ees mingi uurimus. Kuid ühtegi kirjanduslikku eeltööd ei saa ta tunnistada nõrgaks ega ülearuseks. Mu õpperaamat osutab tihtipeale ka õppetegevust keskkoolis, mille huvide ringi kuuluvadki näit. füüsikaaparaadid ja nende valmistus kodusel teel. Allikate analüüs ei imponeeri juba sellepärast, et arvustajal ei ole nimetada ainustki kaaluvat võõrakeelset õpperaamatut, mille varal oleks võidud parandada ja täiendada uue eestikeelse didaktika sisu. Nii osutub populaarse referaadi allikate analüüsi suurlavastus lihtsalt blufiks. Otse kuulmatu ja eriskummaline on see, et J. T. peab tarbetuks usaldusväärse kirjanduse kättejuhatamist eriküsimuste lahenduseks didaktikas.

Asjata otsid arvustusest teose sisulist analüüsi, mis käesoleval juhtumil peaks seisma esikohal. Tehakse paar äpardunud ääremärkust, aetakse taga kasuistikat. Et näit. sotsiaalsete huvide ülekuumutamine viib poliititsemisele, seda tõendab ühe eesti õpetaja kurb elusaatus, sest et poliititsemine viis ta vanglasse. Ma mõtlen, see lugu peaks olema arvustajale tuttav. Didaktiliste voolude süntees minu õpperaamatus, mille olemasolu kohta arvustaja äratab kahtlust, seisab selles, et ma esitan astmete-teooria geneetiliselt ja näitan, kuidas iga järgnev õppetunni käigu arendaja didaktika ajaloos lükkab oma eelkäija teooriast selle osa tagasi, mis talle vastuvõetamatu, ja ühendab selle osa oma uue süsteemiga, mis veel vastab uuematele didaktilistele nõuetele. Nii areneb üks vool teisest ajaloolises protsessis. Kunstiväärtuslikus õppetunnis, nagu see praegu on taoteldavaks eesmärgiks, võib ja tulebki ühendada teatavaid elemente vanematest didaktilistest arusaamadest, kuigi neid tervikuna enam ei saa tunnustada. Järelikult arendame kunstiväärtuslikus õppeaktis teatavatel momentidel Herbart'i ja Rein'i poolt rõhutatud intellekti teritust ja mõistete selgitust, kuid ei piirdu veel sellega, vaid anname Lav nõudel lapsele ka väljendusevõimaluse teos, mis herbartlastel puudus, kujundame selle teotsemise Gaudig'i juhil vaimseks ja, kui võimalik, Kerschensteiner'i mõttes ka

manuaalseks isetegevuseks, loome lisaks sellele elamusi, nagu see on eesmärgiks orgaanilist didaktikat pooldavail ja õppetunni kunstivormi taotlevail didaktikuil Itschner'il, Seyfert'il ja Weber'il. See on minu õpperaamatus esitatud didaktiliste voolude süntees, mille teostamine on võimalik ja mida ma olen püüdnud läbi viia tegelikult. Arvustaja ei ole nende elementide ühteliitmist didaktika ajaloo protsessis kas mitte ära tundnud või mitte ära tunda tahtnud. See tüütu tõbi ajab vigu projitseerima sinna, kus neid ei ole. Ühenduses eeltoodud tõendustega langevad iseenesest kokku õhus rippuvad etteheited, nagu „liialdatud lootuste äratus", „kirjanduse ebasobivus", „eksimused didaktika ja ta abiteaduste vastu", mis osutuvad tühjadeks sõnakõlksudeks.

Eesti koolikusimusi ja koolipraktikat käsitlen ma oma õpperaamatus rohkem kui arvustaja seda sealt on leidnud. Ma esitan näiteid didaktiliste võtete selgitusel eesti kirjandusest, kodumaa ajaloost, maateadusest, rahvakunstist jne. ja need on pärit niihästi algkooli kui keskkooli kursusest. Ühtelugu on puudutatud ja lahendatud akuutseid küsimusi eesti koolielust. Näiteks: kes tohiks hakata usuõpetajaks, mis pidada lühikestest õpperännakutest, lastevanemate hospiteerimisest klassis, kordamisnädalate varjukülgedest, ilma kavata ja ettevalmistuseta ekskursioonidest, õpetusest ainult õpilaste referaatide kaudu, poliititsemisest koolis, õpilaste hindamise pallisüsteemist, eksamitest, välisest kontsentratsioonist ekstreemsusse kaldunud üldõpetuses, testide tähendusest jne., jne. Neist küsimusist on Eesti koolides päevakorral olnud mõned juba kahekümne aasta eest. Mul ei sobi ju õpperaamatus hakata nimetama Eesti koole ja nende tegelasi nimepidi, võin kõnelda seal ainult vihjete varal. Oleme palju suutnud kopeerida välismaalt päritolevaid mustreid. Meie olud käivad sageli kokku sellega, mis tehtud väljaspool Eestit. Seepärast pole mul sugugi asjata olnud tähele panna ja kasustada seda, kuidas eespooltähendatud küsimusi on teoreetiliselt lahendatud välismail. Kui ma vahel enese kaitse huvides tarvitan mõne saksa või inglis-ameerika pedagoogi sõnu neis asjus, siis on mu raamatu lugejal ometi see kindlus, et mu väljendised ei ole puhtisiklikud, vaid hästi kontrollitud.

Olen eeskõnes rõhutanud, et mu isiklik osa ses raamatus seisab ainete valikus ja nende ühenduses ülevaatlikuks kursuseks. Seda tagasihoidlikkustki loetakse mulle veaks. Ma hoidun meelega algupäratsemisest. Küsin kõigepealt, missugused didaktilised veendumused on nüüdisajal üldiselt maksmas. Need toon ma esile võimalikult ülevaatlikult ja reljeefselt. Ma loodan, et kes neist seletustest tahab aru saada, ikka midagi võidab.

Rahuldustundega märgin sel kohal, et seisukohad, mis mu didaktika õpperaamatus on võetud näiteks õpilaste jõudluste hindesüsteemi ja eksamite küsimusis, täpsalt kokku käivad Haridus- ja sotsiaalministeeriumi sellekohaste uuemate määrustega.

M. Kampmann.

Selgituseks M. Kampmann'i vastumärkuste puhul.

1. Minu poolt esitatud allikate analüüsi ja teose koostamise diagnoosi autor ei korrigeeri. Kui see analüüs kaasa aitaks selleks, et autorid (ka õpperaamatute omad) loendades kirjandust, „millele nende kokkuvõte toetud", nimetaksid vaid seda, mida nad on kasustanud, — oleks mu vaev tasutud. Seega jõuaksime sammukese edasi Jannseni-aegsest liberalismist suhtumises kasustatavasse kirjandusse.

2. Kui M. K. on ignoreerinud õpperaamatute tavalist uusust sellega, et on tsiteeritavat autorit ja teost nimetanud joone all, siis ei jää tal enam vabandust tsiteerimise tehnika alusnõude — lehekülje nimetamise — rikkumise õigustamiseks.

3. Ei ole mina iialgi „kirjanduse kättejuhatamist" „tarbetuks" pida-

nud (milline etteheide on „otse kuulmatu ja eriskummaline"), vaid ainult nõudnud, et iga õpperaamatu autor tundku kirjandust, mida ta kättejuhatamisega soovitab, ja vastutagu selle kõlvulisuse ja sobivuse eest.

4. Ei saa mina kuidagi asuda M. K. poolt proponeeritud „vaatevinklile" õpperaamatute „tegemise" suhtes. Tean, et meil on levinud (peamiselt ainelistei motiividel) pruuk õpperaamatuid „refereerida" mõne „usaldatava eeltöö" — harilikult muukeelse õpperaamatu järgi. Olen veendunud, et õpperaamatute kirjutamine on eriti vastutusrikas ja nõudlik ülesanne m. s. juba seepärast, et halba „uurimust" keegi ei pruugi lugeda, kuna õpperaamatut 1) s u n n i t a k s e 2) õ p p i m a 3) a r v u s t u s v õ i m e t u i d v a s t u v õ t l i k k e n o o r i. Õpperaamatu autor olgu omal alal täielik asjatundja, tundku oma ala tähtsamaid originaalteoseid jne. Sellistel eeldustel muutuks võimatuks eksponeerida Willmann'i klassilise originaalteose vältimist didaktika kirjutamisel saksakeelse kirjanduse põhjal.

5. Kasustades toimetuselt M. K. „Didaktika" arvustamiseks maksimaalselt lubatud ruumi, ei saanud ometi käsitella kaugeltki kõiki „Didaktika" voorusi ja puudusi. Ei tulnud mul mõttessegi trakteerida lisaks veel seda, missuguse „kaaluva võõrkeelse õ p p e r a a m a t u" (!?) järgi võidakse kirjutada „uus eestikeelne didaktika".

6. Didaktiliste vormide ajaloolist geneesi ei saa pidada „didaktika alal esile tulnud voolude ja arvamuste sünteesiks", millist sünteesi M. K. minu arvates andnud ei ole.

7. Kuigi valdav enamik didaktilisi küsimusi puutub ühtlasi nii eesti kui ka saksa koolielu (näiteks: kes tohiks hakata usuõpetajaks, mis pidada lühikestest õpperännakutest... testide tähendusest jne. jne.), siiski oleksin meeleldi näinud eesti kooli e r i l i s t e (Eestis valmistatud õppevahenditest, meie õpperaamatutest jne.) nõuete suuremat arvestamist „Didaktikas".

8. Mis puutub M. K. väljendistesse „suurlavastus", „bluff", „tüütu tõbi", „tühjad sõnakõlksud" jm., siis kuuluvad need vist — „poeetikasse". Olen selles võhik.

Juhan Tork.

Romantika ja realism 19. sajandi Euroopa kirjanduses. P. Kogan'i j. t. järgi koostanud H. Paukson. Elav Teadus nr. 24. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus 1933. 110 lk. Hind 1 kr.

Senini on meil niisama hästi kui puudunud vähegi rahuldavad ja laiemale üldsusele kättesaadavad selgitused romantika ja realismi, nende põhivoolude kohta, mis hilise mineviku ja veel tänapäevagi vaimuelus etendavad nii elulist osa. Vajadus süstemaatilisema käsitluse järgi on olnud seda tungivam, et see aine ise sunnib end kogu oma aktuaalsusega igale vähegi kultuurihuvilisele inimesele peale. Romantika ja realism ei tähenda ju enam kaugeltki ainult ajaloolisi koole, mis võiksid puhata oma minevikurahus. Neis oleme nägema hakanud maailmavaatelisi ja elutundelisi põhisuhtumisi, mis ei piirdu enam ühe ajajärguga, kõneleme isegi romantilisest ja realistlikust inimesest kui põhitüüpidest. Kuid ka kirjandusvoolude tänapäevavõitluses pole need hüüdsõnad unarule jäänud. Uusromantism ja eriti uusrealism on elavad olevikujõud. Orienteerumine neis suurvooludes tähendab siis ühtlasi pilgu avardamist ka kaasaja mõistmiseks. Ajaloolises perspektiivis pakuvad aga need voolud pildi ühest huvitavamast ajajärgust — tänapäeva ühiskonna tekkimisperioodist. Teadlikkus romantika ja realismi põhiomadusist kuulub igatahes nüüdisaja üldhariduse algnõudeisse.

Möödunud sajand oli nende voolude kujunemisajastu. Nii on ka kõnealune teos ühtlasi linnulennuline ülevaade 19. sajandi maailmakirjanduse peaesindajaist. Ta võiks siis kuidagiviisi täita ka puuduva maailmakirjanduse ajaloo kohta 19. sajandi ulatuses.

Vaatluse alla on võetud kummagi voolu tüüpilisemaid esindajaid prantsuse, inglise ja saksa kirjanduses. Kirjanikkude üldiseloomustusi on süvendatud nende tähtsamate teoste analüüsiga, välja kooides vooludele tunnismärgilisi jooni. Nii püsib käsitlus kogu aeg konkreetseil objektidel ja põhiprobleem ise rullub lugeja ees järk-järgult ikka avaramana lahti. Üldse, ehituse selgus ja probleemi kindlakäeline jälgimine teevad selle teose igale lugejale hõlpsasti arusaadavaks.

Seda kujukust süvendab ka elav kompositsioon. Pildid vahelduvad arutlustega, köites nii tähelepanu ilma väsitamata. Sagedasti kasustatakse ideede ja isikute kontrasteerimist, mis tõstab neid reljeefselt esile: noor Byron aadlilossi jõudeelus, Dickens vabrikus viksikarpe kinni keeramas; üks sõidab harukordsustejanus ja olevikupõlguses eksootilisile maile, teine reisib tõelusehuvis nooresse Ameerikasse. Pildid, mis oma vastuolus annavad juba omaette elava kujutluse kummagi voolu iseloomust.

Nende vooruste kõrval olgu lugejate tähelepanu juhitud siiski ka ühele olulisele puudusele, mida on teinud oma „Järelsõnas" ka „E. T." toimetaja. Mõtlen ühekülgsust, mis käib küll paratamatult kaasas iga puhtasti läbiviidud põhimõttega. Eriti ilmne on see piiratus aga liiga kitsalt võetud sotsioloogilise vaatlusviisi rakendamisel kirjanduse käsitlemises. Kunstilist loomingut ei määritle ju ainult ühiskondlikud tingimused, vaid ka kirjaniku puhtisiklikud sisemised omadused, puhtkirjanduslikud välismõjud, kunsti enda eriseadused jne. Ka ei seisa kirjanduse väärtused a i n u l t ühiskondlikkude suhete mõistmises, kuigi see avardab ja süvendab kirjaniku loomingut. Sotsioloogilisele vaatlusele esitab igatahes üksikisiku ja ühiskonna sõltumusvahekorra keerukus palju komistuskivisid.

Käesolevas teoses paistab puudulikkus eriti silma nende nähtuste väärtustamises, mis on seisnud ise ühiskonnaelust kaugel. Nii ei saa me näit. kuigi palju teada romantika edasiviivaist jõududest. See vool jääb siit meelde kõigepealt kaunishingede pettumusvooluna, steriilse õhkamisena „sinise õie" järele, mida viljastas ainult prantsuse romantika suurem tõsielutaju. Tõsi küll, romantikas oli seda kõike ja see iseloomustab teda oluliselt, kuid ta oli ühtlasi vaimuelu ja kunstilise väljendusoskuse peenendaja, tundesiiruse vallandaja, isikuväärtuse ülendaja, et mainida ainult esimestena meenuvaid omadusi, mis on jäänud sealtpeale inimkonna vaimseks raudvaraks. Koostaja lisandid, mis on püüdnud siin alustöö ühekülgsust korrata, on jäänud siiski ainult lappideks kõige avatumaile aukudele.

Realismi teened sellevastu on avanenud kaugelt täielikumalt. Siin on tunda autori mõistvalt ja õhutavalt kaasaelavat suhtumist. Tuleb ainult kahetseda, et psühholoogiline realism, mis juba läinud sajandil saavutas kõrge taseme, on jäänud peaaegu puudutamata. Piirid seadis siin kahtlemata „E. T." liiga väike raam, mis lepitab ka teiste puudustega. Nii väheses ruumis täispilti anda on muidugi võimatu. Lepime seda meelsamini, et lugeja saab siit sellegipärast õige ja olulise vastuse küsimusile, mida ta juba ammu asjatult on esitanud meie raamatuile.

Tükk maailma vaimuelu on antud selle teosega meie laiema üldsuse omandusse. Ta on seda tervitatavam, et romantika ja realismi probleemid, kuigi uues ja vahest süvendatumaski rakenduses, nõuavad uues värskuses publikult seisukohavõttu ja mõistmist. Pealegi on see teos otse romaanina kaasakiskuv ja kindlasti mõtteid-äratav. Raamatusõpradele võiks teda soovitada ühtlasi hea juhina väärteoste leidmiseks ja mõistmiseks.

A. Aspel.

Vastutav toimetaja: J. V. Veski, abitoimetaja D. Palgi. Väljaandja: Eesti Kirjanduse Selts.

„Postimehe" trükk, Tartus 1934.

EATAJAT

LOEB IGAÜKS, KEL AEGA VÕI RAHA VÄHE,

sest „Teataja“ on odavam ajaleht Eestis!

Ilmudes 3 korda nädalas pakub „Teataja“ oma lugejaile väikese raha eest kokkuvõtlikult kõike seda, mida igapäev ilmuvad päevalehedki. „Teataja“ hinnata jutulisas, mis iga numbriga kaasa antakse, ilmuvad kõige põnevamad ja huvitavamad romaanid. Neid jutulisasid võib raamatuks köita ja sel teel, lugedes „Teatajat“, enesele päris ilma hinnata raamatukogu soetada. „Teataja“ lisadest kokkuköidetud raamatute hind on eraldi ostes kallim kui „Teataja“ aastatellimise hind.

„Teataja“ on kõige loetavam leht maal, mis näitab, et ta rahva huvisid kõige enam tabada on osanud.

„Teataja“ tellimine ei käi kellelegi üle jõu, sest ta maksab

ainult 50 senti kuu,
3 kuu peale 1 kr. 50 s.
6 kuu peale 2 kr. 85 s.
12 kuu peale 5 kr. 50 s.

„Teataja“ tellimisi võetakse vastu igas postk. ja „Teataja“ talituses Tallinnas, Pikk tän. 40.

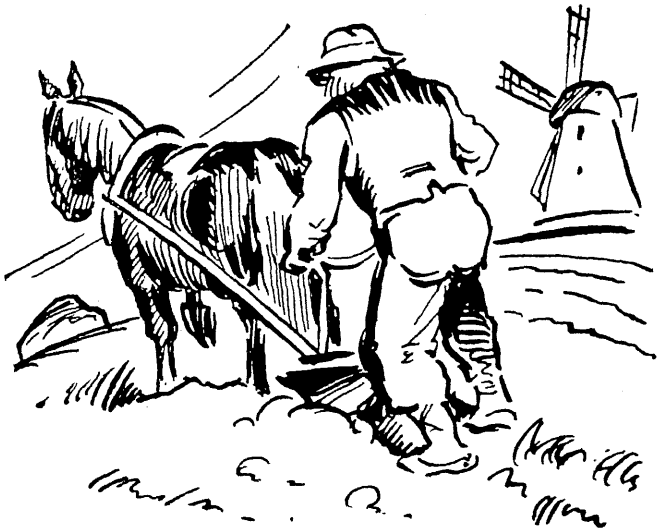

Peaaegu sama vajalik kui igapäevane leib on tänapäeval hea ajaleht!

Praegusel keerulisel ajal on ajaleht palju rohkem kui maailma uudiste edasiandja. Ta on teenäitaja.

„KAJA" seisab kindlalt riiklikul alusel ega lasku saamahimu teenistusse.

„KAJA" ümber on koondunud meie riigi kandev jõud — põllumeeskond, kelle huvide eest „Kaja" ainsa ajalehena järjekindlalt on võidelnud.

„KAJAS" peegeldub tõetruult kodu- ja välismaa elu, majanduslik olukord, hindade käik, poliitiline sündmustik.

„KAJA" hoolitseb heade piltide ja huvitavate romaanide eest. „Kaja" on odavam kui ükski teine päevaleht.

„KAJA" TELLIMISHIND

1 kuu peale — 1 kr. 25 senti
3 kuu peale — 3 krooni
6 kuu peale — 5 kr. 50 senti
1 aasta peale — 11 krooni

„KAJA" tellimisi võetakse vastu igas postkontoris.

Eesti Üleriiklik Tuletõrje Liit

müüb oma kaubalaost kõigile tarvitajaile: mootorpritse, käsipritse, hüdropulte, igasuguseid voolikuid, tõrvikuid, mitmesugust tuletõrje kirjandust jne. jne.

Hinnad soodsad!

Asukoht: Tallinna, Narva mnt. 12, telefon 312-65.

E. Ü. Tuletõrje Liidu häälekandja

„EESTI TULETÕRJE"

ilmub kord kuus (Tallinna, Narva mnt. 12, tel. 312-65).

- „Eesti Tuletõrje" toob kirjutisi tuletõrje ja tulekaitse küsimuste kohta, sõnumeid ja ülevaateid nii oma kui ka välismaa tuletõrje tegevusest.
- „Eesti Tuletõrje" lisadena ilmuvad 1934. a.: „Võimlemise õpetus" ja „Eesti Punase Risti Samariitlane".
- „Eesti Tuletõrje" on tarvilik ajakiri mitte ainult tuletõrjujatele, vaid kõigile, kes huvi tunnevad kodukaitsest, samariitlusest, võimlemisest jne.

„EESTI TULETÕRJE" tellimishind on ainult 1 kr. 20 s. aastas.

Muusikakirjandust tasuta igale „Muusikalehe" tellijale.

Enneolemata hea võimalus noodikogu soetamiseks ja täiendamiseks igale koorile ja igale muusikaharrastajale.

1) Igale 1934. a. „Muusikalehe" tellijale, kes saadab tellimise Lauljate Liidule **hiljemalt 10. märtsiks s. a.** ja samaks ajaks tasub tellimisraha (liikmeil 2 kr. või mitteliikmeil 2 kr. 25 s.), antakse tasutud tellimisraha suuruses hinnata muusikakirjandust alltoodud nimestiku järgi, tellija enda valikul.

2) Valitud kirjanduse saamiseks postiga tuleb lisada ligi 25 snt. postmarkides ja teatada, milliseid väljaandeid soovitakse.

3) Osa loendatud väljaandeid on tagavaraks piiratud arvul, nendest rahuldatakse soovijaid tellimiste saabumise järjekorras.

4) „Muusikalehe" tellimise võib saata Lauljate Liidule lähema postiasutise kaudu, „Muusikalehe" tellimiste kohapealse vastuvõtja kaudu või saata kirjaümbrikus tellimisraha suuruses postmarke.

5) Valitud muusikakirjandus saadetakse välja kohe, kui tellimisraha ja kirjanduse saatekulud on makstud. On valitud kirjandust rohkem, kui „Muusikalehe" tellimishind seda katab, siis palume puuduva summa katteks saata vastaval määral raha või postmarke.

6) Soovitava kirjanduse valik tuleb teostada järgmise nimestiku järgi ja siintähendatud hindadega:

X üldlaulupeo üldkoori noot	Hind	1.25	snt.
X üldlaulupeo erisegakoori noot	„	1.—	„
1924. a. Muusikaleht	„	1.—	„
1925. a. Muusikaleht	„	1.—	„
1928. a. Muusikaleht	„	1.—	„
1929. a. Muusikaleht	„	1.—	„
1930. a. Muusikaleht	„	1.—	„
Muusikalehe noodilisa	„	—.75	„
X üldlaulupeo album	„	—.50	„
IX üldlaulupeo album	„	—.50	„
Rahvakoorid nr. 2—20	„	à 12	„
Eesti Laul nr. 1—8	„	à 12	„
X üldlaulupeo juht	„	10	„

Rutake „Muusikalehe" tellimiste saatmisega. Käesoleva aasta esimene number on trükist juba ilmunud.

Eesti Lauljate Liit
Tallinnas, Lai 7.

EESTI RAHVUSRAAMATU AR

E. K.-Ü.

POSTIMEES

Tartus, Ülikooli 21/23 · Telefonid 65 ja 80

Päevaleht „POSTIMEES“

78. aastakäik. — **Ilmub 7 korda nädalas.** Kõige suurem, kõige värskem ja kõige mõjurikkam päevaleht Lõuna-Eestis. — Kuulutustel „Postimehes“ on eriti suur mõju, sest väga laialdased ja ostujõulised ringkonnad üle maa loevad „Postimeest“.

„MAAMEES“ ilmub kaks korda nädalas. Ajaleht neile, kellel aega ning raha vähe. „MAAMEHE“ tellimishind ainult 40 senti kuus; aastas 3 kr. 50 senti.

„Postimehe“

moodsad ja täiuslikud töökojad

Trükikoda

varustatud rotatsioonmasinatega, kiirpresside ja teiste trükimasinatega. Valmistab igasug. trükitöid liht- või värvitrükis.

Köitekoda

varust. uute ajakohaste masinatega. Valmistab kiirelt kõiksuguseid köitetöid lihtsast köitest kuni iluköiteni ja kuldtrükini.

Tsinkograafia

moodsa sisseseadega ja tehniliselt täiuslikum omal alal. Valmistatakse joon-, võrk- ja mitmevärvi-klišeesid.

VÕISTLUSHINNAD

TÖÖ HEADUSE, TÖÖ TÄPSA VALMISTAMISE JA RUTULISE KÄTTETOIMETAMISE PEALE PANNAKSE ERITI RÕHKU.

AJALEHED kõigile.

„VABA MAA“ on leht neile, kes tahavad iga päev kaasa sammuda politilise ja majandusliku võitlusega ning jälgida kodumaa ja kogu maailma sündmusi. Tuhat oma kirjasaatjat. Juhtkirjad asjatundjatelt; Gori pilkepildid, põnevad romaanid. Maksuta kaasandeks nädalaleht „Esmaspäev“ ja kuue kuu tellijaile ajakiri „Perekonnaleht“. Tellimishind: veerandaastas 3 kr. 70 s., üheks kuuks 1 kr. 50 s.

„HOMMIKLEHT“ ilmudes iga äripäeva hommikul, toob ainult seda, mis uus, värske ja põnev. Mis sünnib pärast lõunat, õhtul ja öösi, sellest pajatab „Hommikleht“ juba järgmisel hommikul. Postiga 1 kroon kuus.

„MAA HÄÄL“ on iseseisev maarahva ajaleht, mis ilmub kolm korda nädalas. Kodumaa politilise elu valgustamine kõrvaliste mõjustusteta. „Maa Hääl“ toob juhatusi asjatundjatelt igapäevaseks tööks. Odavam kui teised maalehed Eestis. Tellimishind 50 senti kuus, 3 kuu tellijaile „Perekonnaleht“ poole hinnaga.

„RAHVALEHT“ kolm korda nädalas, „Rahvaleht“ toob ainult seda, mis uudne ja erakordne. „Rahvalehe“ suure edu saladus peitub tema haaravas sisus. Tellijatel lehes kuulutamine maksuta. Postiga kolmeks kuuks 2 kr., üheks kuuks 75 senti.

„ESMASPÄEV“ on eeskujulikum nädalaleht Eestis, tuues rahvalik-teaduslikku lugemist arusaadaval kujul. Igas numbris nädala-ülevaade, hulk pilte ja male. Köitvad jutud. Tellimishind: kuueks kuuks 1 kr. 50 senti, 3 kuuks 75 senti.

„PEREKONNALEHT“ värvitrükis pildiajakiri üks kord nädalas, vähemalt 24 lehekülge. Põnevad romaanid, haaravad jutud illustreeritult, mõnus nali, ajaviite nurk. Hinnaodavuselt igaühele kättesaadav. Üksiknumber ainult 10 s., postiga kolmeks kuuks 1 kr. 30 s., kuueks kuuks 2 kr. 50 senti.

„AJUDE GÜMNASTIKA“ on ajakiri neile, kes oma vaba aega veedavad peamurdmisega. Eriti valitud mõistatised ja ülesanded nii noorele kui vanale. Lahendajaile rohkesti auhindu. Üksiknumber 15 senti, tellides ühe kuu peale 50 senti.

Tellida saab meie lehti igast postiasutisest. Üksiknumbrite müük üle riigi.

Meie lehtede kaudu pääseb kuulutus igasse perekonda.

Kõigile tellijaile maksuta värvitrükis ärarebitav seinakalender.

Aadress: Pikk tän. 54—58, Tallinna.

O-Ü. „VABA MAA“.

E. K.-Ü.

POSTIMEES

Tartus, Ülikooli 21/23 · Telefonid 65 ja 80

Päevaleht „POSTIMEES“

78. aastakäik. — **Ilmub 7 korda nädalas.** Kõige suurem, kõige värskem ja kõige mõjurikkam päevaleht Lõuna-Eestis. — Kuulutustel „Postimehes“ on eriti suur mõju, sest väga laialdased ja ostujõulised ringkonnad üle maa loevad „Postimeest“.

„MAAMEES“ ilmub kaks korda nädalas. Ajaleht neile, kellel aega ning raha vähe. „MAAMEHE“ tellimishind ainult 40 senti kuus; aastas 3 kr. 50 senti.

„Postimehe“

moodsad ja täiuslikud töökojad

Trükikoda

varustatud rotatsioonmasinatega, kiirpresside ja teiste trükimasinatega. Valmistab igasug. trükitöid liht- või värvitrükis.

Köitekoda

varust. uute ajakohaste masinatega. Valmistab kiirelt kõiksuguseid köitetöid lihtsast köitest kuni iluköiteni ja kuldtrükini.

Tsinkograafia

moodsa sisseseadega ja tehniliselt täiuslikum omal alal. Valmistatakse joon-, võrk- ja mitmevärvi-klišeesid.

VÕISTLUSHINNAD

TÖÖ HEADUSE, TÖÖ TÄPSA VALMISTAMISE JA RUTULISE KÄTTETOIMETAMISE PEALE PANNAKSE ERITI RÕHKU.

AJALEHED kõigile.

„VABA MAA“ on leht neile, kes tahavad iga päev kaasa sammuda politilise ja majandusliku võitlusega ning jälgida kodumaa ja kogu maailma sündmusi. Tuhat oma kirjasaatjat. Juhtkirjad asjatundjatelt; Gori pilkepildid, põnevad romaanid. Maksuta kaasandeks nädalaleht „Esmaspäev“ ja kuue kuu tellijaile ajakiri „Perekonnaleht“. Tellimishind: veerandaastas 3 kr. 70 s., üheks kuuks 1 kr. 50 s.

„HOMMIKLEHT“ ilmudes iga äripäeva hommikul, toob ainult seda, mis uus, värske ja põnev. Mis sünnib pärast lõunat, õhtul ja öösi, sellest pajatab „Hommikleht“ juba järgmisel hommikul. Postiga 1 kroon kuus.

„MAA HÄÄL“ on iseseisev maarahva ajaleht, mis ilmub kolm korda nädalas. Kodumaa politilise elu valgustamine kõrvaliste mõjustusteta. „Maa Hääl“ toob juhatusi asjatundjatelt igapäevaseks tööks. Odavam kui teised maalehed Eestis. Tellimishind 50 senti kuus, 3 kuu tellijaile „Perekonnaleht“ poole hinnaga.

„RAHVALEHT“ kolm korda nädalas, „Rahvaleht“ toob ainult seda, mis uudne ja erakordne. „Rahvalehe“ suure edu saladus peitub tema haaravas sisus. Tellijatel lehes kuulutamine maksuta. Postiga kolmeks kuuks 2 kr., üheks kuuks 75 senti.

„ESMASPÄEV“ on eeskujulikum nädalaleht Eestis, tuues rahvalik-teaduslikku lugemist arusaadaval kujul. Igas numbris nädala-ülevaade, hulk pilte ja male. Köitvad jutud. Tellimishind: kuueks kuuks 1 kr. 50 senti, 3 kuuks 75 senti.

„PEREKONNALEHT“ värvitrükis pildiajakiri üks kord nädalas, vähemalt 24 lehekülge. Põnevad romaanid, haaravad jutud illustreeritult, mõnus nali, ajaviite nurk. Hinnaodavuselt igaühele kättesaadav. Üksiknumber ainult 10 s., postiga kolmeks kuuks 1 kr. 30 s., kuueks kuuks 2 kr. 50 senti.

„AJUDE GÜMNASTIKA“ on ajakiri neile, kes oma vaba aega veedavad peamurdmisega. Eriti valitud mõistatised ja ülesanded nii noorele kui vanale. Lahendajaile rohkesti auhindu. Üksiknumber 15 senti, tellides ühe kuu peale 50 senti.

Tellida saab meie lehti igast postiasutisest. Üksiknumbrite müük üle riigi.

Meie lehtede kaudu pääseb kuulutus igasse perekonda.

Kõigile tellijaile maksuta värvitrükis ärarebitav seinakalender.

Aadress: Pikk tän. 54—58, Tallinna.

O-Ü. „VABA MAA“.